

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การปลูกฝังค่านิยมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กิจกรรมตามแนวคิดของบลูมและแรทส์ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า
รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอเนื้อหาสาระในหัวข้อต่าง ๆ ได้แก่
เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ค่านิยม การพัฒนาจิตพิสัยของบลูม
กระบวนการกระจำงค่านิยม และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้และ
ค่านิยมของนักเรียน

1. เศรษฐกิจพอเพียง

1.1 ความเป็นมา

ความเจริญทางเศรษฐกิจเป็นจุดมุ่งหมายของการพัฒนาประเทศไทยในช่วงปี
พุทธศักราช 2530 - 2539 ดังจะเห็นได้จากการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ฉบับที่ 6 และฉบับที่ 7 จากจุดมุ่งหมายในการพัฒนาประเทศโดยเน้นการเจริญเติบโตทาง
เศรษฐกิจในช่วงระยะเวลานั้น ทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจในหลากหลายรูปแบบ อาทิ
การส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจต่าง ๆ ซึ่งในขณะนั้นประเทศไทยได้รับการคาดหวังว่าจะสามารถ
เป็นเสือตัวที่ 5 ของทวีปเอเชียได้ แต่แล้วในช่วงปลายปี พ.ศ. 2539 เป็นช่วงที่ประเทศไทยเกิด
ปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกระดับในสังคม ผลกระทบที่เกิดขึ้น
ร้ายแรงมากและสำคัญมาก เพราะประชาชนส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์นี้ เช่น
การปิดกิจการของธุรกิจต่าง ๆ ซึ่งมีความจำเป็นต้องลดเงินเดือนและสวัสดิการ และลดจำนวน
พนักงาน หรือ เลิกจ้างพนักงาน ทำให้มีประชาชนบางส่วนว่างงานลง รัฐบาลได้พยายามแก้ไข
ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจนี้โดยเพิ่มความเข้มแข็ง โดยได้ระดมความคิดจากนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง
และผู้มีความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา และแนวทางหนึ่งที่รัฐบาลได้
นำมาช่วยในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นคือ การนำแนวคิดพระราชทานเศรษฐกิจพอเพียง
มาประยุกต์ใช้กับการบริหารประเทศ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทาน
แก่บุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 ในครั้งนั้น กล่าวได้ว่า พระองค์ทรงย้ำให้ดำเนินชีวิตตาม
แนวทางของความพอเพียง จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเคยมีพระราช-

คำรัสในเรื่องของความพอเพียงตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2517 ที่ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่นักนิสิต ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 18 - 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 มีความดังนี้ว่า " ... การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงขึ้นไปโดยลำดับต่อไป...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัวให้มีพอกิน พอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอจะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นไปได้แน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับด้วย ความรอบคอบ ระมัดระวัง และประหยัดนั้นก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์..." (สำเนาพระราชเสาวนีย์, 2518) จากพระราชดำรัสที่พระราชทาน มาโดยตลอดตั้งแต่ปี พ.ศ.2493 จวบจนกระทั่งพระราชดำรัสในปี พ.ศ. 2540 เป็นระยะเวลากว่า 40 ปี ที่พระองค์ได้พระราชทานแนวคิดของความพอเพียง

จากพระราชดำรัสดังกล่าว จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้ประชาชนตั้งมั่นอยู่ในความพอมี พอกิน พอใช้ และการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น ต้องทำด้วยความค่อยเป็นค่อยไป และรอบคอบ อันเป็นพื้นฐานที่มั่นคงในการดำรงชีวิต

1.2 พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

ในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541 พ.ศ. 2542 พ.ศ. 2543 พ.ศ. 2545 และพ.ศ.2546 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงพระราชทานแก่บุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในโอกาสมีมงคลมีสวาระสำคัญดังนี้

วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง มีใจความ ดังนี้

" ... ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า คู่มีคู่ตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอกว่าความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มา

บอกว่าล้าสมัย จริง อาจจะไม่ล้าสมัย คนอื่นเขาต้องมีการเศรษฐกิจ ที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียง เลยรู้สึกว่ามันไม่หรูหรา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่า ผลิตให้พอเพียงได้...”

“... เศรษฐกิจแบบค้าขาย” ภาษาฝรั่งเศสเขาเรียก Trade Economy ไม่ใช่ “แบบพอเพียง” ซึ่งฝรั่งเศสเรียก Self-sufficient Economy ที่ไหนทำแบบ Self-sufficient Economy คือเศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเอง เราก็อยู่ได้ ไม่ต้องเดือดร้อน ...”

“... ประเทศไทยจะสามารถพ้นวิกฤตการณ์ได้ดีกว่าหลายประเทศ เพราะแผ่นดินนี้ยังเหมาะสมกับความเป็นอยู่ได้ อย่างที่เคยพูดมาหลายปีแล้วว่า ภูมิประเทศยังให้ คือเหมาะสม แต่ความเป็นอยู่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องอยู่อย่างประหยัด และต้องไปในทางที่ถูกต้อง...”

วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ ตริสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้

“... ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง และทำได้เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ นั้น ไม่ได้แปลว่าเศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่ แต่เศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ ...”

“... วิธีปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ไม่ต้องทำทั้งหมด และขอเตือนว่าถ้าทำทั้งหมด ถ้าครอบครัวหนึ่ง หรือแม่หมู่บ้านหนึ่งทำเศรษฐกิจพอเพียงร้อยเปอร์เซ็นต์ก็จะเป็นการถอยหลังถึงสมัยหิน ...”

“... คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ ถ้าใครได้มาอยู่ที่นี้ ในกาลานี้ เมื่อ เท่าไหร่ ๒๕ ปี เมื่อปี ๒๕๑๗ ๒๕๑๗ ถึง ๒๕๔๑ นี้ ก็ ๒๔ ปี ใช่ไหม วันนั้นได้พูดว่า เราควรจะปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกิน ก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้น ก็เริ่มจะไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย สมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ชักจะไม่พอมีพอกิน จึงต้องมีนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะให้ทุกคนมีพอเพียงได้ ...”

“... ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็ความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจ หรือระบบพอเพียง เมื่อปีที่แล้วตอนที่พูดพอเพียงแปลในใจ แล้วก็พูดออกมาด้วยว่าจะแปลเป็น Self-sufficiency (พึ่งตนเอง) ถึงได้บอกว่าพอเพียงแก่ตนเอง แต่ความจริงเศรษฐกิจพอเพียงนี้ กว้างขวางกว่า Self-sufficiency คือ Self-sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง ...”

“... บางคนแปลจากภาษาฝรั่งเศสว่า ให้ยืนบนขาตัวเอง คำว่ายืนบนขาตัวเองนี้ มีคนบางคนพูดว่าขอขบถ ใครจะมายืนบนขา คนอื่นมายืนบนขาเรา เราก็โกรธ แต่ตัวเอง ยืนบนขาตัวเองก็

ต้องเสียหลักหักล้มหรือล้มลง อันนี้ก็เป็นความคิดที่อาจจะเฟื่องไปหน่อย แต่ว่า เป็นตามที่เขาเรียกว่า ยืนบนขาของตัวเอง (ซึ่งแปลว่าพึ่งตนเอง) หมายความว่าสองขาของเรา ยืนบนพื้น ให้อยู่ได้ไม่หกล้ม ไม่ต้องไปขอยืมขาของคนอื่นมาใช้สำหรับยืน แต่พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวาง ยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอดังนั้นเอง **คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิดอันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง ... "**

" ... ความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล ... "

" ... เมื่อเป็นทฤษฎีใหม่แล้ว ก็มาเข้าเป็นเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง **คนที่ทำนี้ ต้องไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ฟุ้งเฟ้อ** ได้เขียนไว้ในทฤษฎีนั้นว่าลำบาก เพราะผู้ที่ปฏิบัติ **ต้องมีความเพียร และต้องอดทน** "

" ... ไม่ใช่บอกว่าเป็นทฤษฎีใหม่ของในหลวง แล้วจะทำได้สะดวก และไม่ใช่ว่าทำได้ทุกแห่ง ต้องเลือกที่ ถ้าค่อย ๆ ทำไปก็จะสามารถขยายความคิดของทฤษฎีใหม่นี้ไปได้ ... ความจริงทฤษฎีใหม่ที่ปฏิบัติที่สระบุรีนั้น ได้คิดก่อนที่บัญญัติทฤษฎี ที่สระบุรีนั้นได้ตั้งโครงการก่อนที่ตั้งมูลนิธิชัยพัฒนา โครงการนี้เป็นคล้าย ๆ โครงการแรกของมูลนิธิ และก่อนที่เขื่อนป่าสักได้เริ่มต้น นี่กว่าที่ตรงนั้นถ้าหากเขื่อนป่าสักสำเร็จ จะสามารถนำน้ำมาผ่านใกล้ที่ของทฤษฎีใหม่นั้นได้ ถ้าคลองส่งน้ำผ่านทฤษฎีใหม่นี้ก็จะสมบูรณ์ เพราะมีโครงการรองรับไว้แล้ว ... "

" ... เศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่ สองอย่างนี้จะทำความเจริญแก่ประเทศได้ แต่ **ต้องมีความเพียร แล้วต้องอดทน ต้องไม่ใจร้อน ต้องไม่พูดมาก ต้องไม่ทะเลาะกัน** ถ้าทำโดยเข้าใจกัน เชื่อว่าทุกคนจะมีความพอใจได้ ... "

" ... ถ้าเศรษฐกิจง่ำเสมอดี มีแต่ดีขึ้นได้จึงต้องรักษาความเป็นอยู่ที่ดี สถานการณ์ที่ดีต่อไปโดยรักษาอัตราแลกเปลี่ยนที่ง่ำเสมอ ไม่มีปัญหาว่าประเทศชาติจะรอดพ้นจากวิกฤตการณ์ ทั้งนี้เพราะวิกฤตการณ์ ทั้งนี้เพราะวิกฤตการณ์นี้มาจากความฟุ้งเฟ้อ หรือความโลภ ไม่อยากพูดว่าความทุจริต ... เพราะถ้ามีความทุจริต ไม่มีใครทำงานอะไรได้ ไม่มีใครเชื่อ แล้วผู้ที่พยายามทำงานก็ไม่สามารถทำงานเพราะกลัวทุจริต ... "

วันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ตีรสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้

" ... เศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า Sufficiency Economic คำว่า Sufficiency Economic นี้ไม่มีในตำราเศรษฐกิจ จะมีได้อย่างไร เพราะว่าเป็นทฤษฎีใหม่... เพราะหมายความว่าเรามีความ

คิดใหม่... และโดยที่ท่านผู้เชี่ยวชาญสนใจ ก็หมายความว่า เราก็สามารถที่จะปรับปรุง หรือไปใช้หลักการเพื่อที่จะให้เศรษฐกิจของประเทศและของโลกพัฒนาดีขึ้น..."

"...ถ้าไม่มีเศรษฐกิจพอเพียง ไฟดับ ไฟหลวง ไฟฟ้าหลวง หรือไฟฟ้าฝายผลิตเขาดับหมดทั้งหมด จะทำอย่างไร ที่ๆ ต้องใช้ไฟฟ้าก็ต้องแย่งไป บางคนต่างประเทศ เวลาไฟดับ เขามาตัวตาย แต่ของเราไฟดับ เราเคยชิน เราไม่เป็นไร ไฟดับ ถ้ามีความจำเป็น เศรษฐกิจพอเพียงแบบไม่เต็มที เรามีเครื่องปั่นไฟ ก็ใช้ปั่นไฟ หรือถ้าชั้นโบราณกว่า มีดักจืดเทียน มีทางที่ให้แก้ปัญหาเสมอ อันเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ก็มีเป็นขั้นๆ แต่ว่าต้องดูว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ที่จะมาบอกว่า ให้พอเพียงเฉพาะตัวเองร้อยเปอร์เซ็นต์ เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน ถ้ามีการช่วยกันแลกเปลี่ยน ก็ไม่ใช่พอเพียงแล้ว แต่ว่าพอเพียงในทฤษฎีหลวงคือ ให้สามารถดำเนินงานได้..."

"...ขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน มีความสงบและทำงานตั้งอธิษฐาน ตั้งปณิธานในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกินไม่ใช่ว่าจะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพออยู่พอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินได้เราก็จะยุดยั้งได้...ฉะนั้นถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิดและอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้อื่นๆ ซึ่งมีความคิดเหมือนกันช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขออย่าพอควรพออยู่พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัติจากเราไปได้..."

วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ตรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้

"...เศรษฐกิจพอเพียงนี้ขออย่าว่าเป็นทั้งเศรษฐกิจหรือความประพฤติที่ทำอะไรเพื่อให้เกิดผล โดยมีเหตุและผลคือ เกิดผลนั้นมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดีให้ผลที่ออกมาคือสิ่งที่ติดตามเหตุ การกระทำก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำนั้นก็จะเป็นการกระทำที่ดี แปลว่ามีประสิทธิผล ดีแปลว่ามีประโยชน์ ดี แปลว่าทำให้มีความสุข..."

"...เศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ย้ำแล้วแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Self-sufficiency Economic ใครต่อใคร ต่อว่า ว่าไม่มี Sufficiency Economic แต่ว่าเป็นคำใหม่ของเราก็ได้ คือหมายความว่าประหยัด แต่ไม่ใช่ซีเหินยิว ทำอะไรมีความอะลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุด้วยผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแล้วทุกคนจะมีความสุข..."

วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ตริศเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้

"...เมืองไทยเนี่ยมีทรัพยากรดี ๆ ไม่ทำไม่ใช้ เดี่ยวต้องไปกู้เงินอะไรที่ไหนมา มาพัฒนาประเทศ จริงสินซฝรั่งก็ต้องซื้อมา ต้องมี แต่ว่าเรามีของทรัพยากรที่ดี เราต้องใช้ ไม่ใช่สินซเท่านั้นอื่น ๆ ของอื่นหลายอย่าง แล้วก็นายกฯ พูดถึงทฤษฎีใหม่ พูดถึงเศรษฐกิจพอเพียง ใ้เนี่ยเราไม่ได้ซื้อจากต่างประเทศ แต่ว่าเป็นของพื้นเมือง แล้วก็ได้ ไม่ได้ อาจจะทำเป็น เป็นความคิดของพระเจ้าอยู่หัว ไม่ใช่ทำมานานแล้ว ทั้งราชการ ทำราชการ ทั้งพลเรือน ทั้งทหาร ทั้งตำรวจ ได้ใช้เศรษฐกิจพอเพียงมานานแล้ว อย่างตำรวจไปเปิดโรงเรียนที่บนภูเขา ใช้เศรษฐกิจพอเพียงแท้ โรงเรียนสร้างโรงเรียนให้ไม้ฝู ๆ พัง ๆ ก็ไปเลือกมา แล้วก็นักที่เป็นครู ก็เป็นตำรวจ ๒ คน ได้เลี้ยงดูสอนเด็ก ๑๐ คน ๑๕ คน แล้วก็นอกจากเลี้ยงดู ยังเป็นบุรุษพยาบาลด้วย ครูที่เป็น เออ มาลาเรียตรวจเลือด ตำรวจพวกนี้เขาตรวจเลือดแล้วก็เมื่อเป็นยังไง เขาก็ส่งผู้ที่ป่วย ช่วยชีวิตเด็กและผู้ใหญ่มากมาย แต่อย่างนี้ถือว่า เกือบ หว่า เกือบ หว่า ตำรวจป่าเนี่ย เขาเรียกว่า ตำรวจป่า พวกตำรวจชายแดนนี้ ตำรวจป่า เขา คนอื่นในกรุง หว่า เป็นตำรวจป่า แต่ที่จริงตำรวจป่าเนี่ยเขาช่วยชีวิตคนมากมาย มากหลาย..."

วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ตริศเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้

"...วิธีปลูกข้าวไม่เหมือนของเรา เราเพิ่งพบวิธีปลูกข้าวในพรุ ทำให้พระราชามีกินแล้วขายได้ อันนี้หมายความว่า ต้องสอนให้เด็ก ๆ มีจินตนาการ ตอนนี้อย่างมากมายเขาก็มีเทคโนโลยีสูง เขาก็ขึ้นชมรัฐบาลมาเลเซียเขาเก่ง มีความสามารถ ฉลาด แต่ตอนนั้นเขาปลูกข้าวไม่เป็น ต้องเอาคนไทยไปสอน แต่ที่เราสอนได้ จากคนที่มีความรู้แล้ว เรียนเกี่ยวกับการเกษตรแล้วมาพลิกแพลงให้สามารถทำให้ดินมีผลผลิตได้ อันนี้เป็นสิ่งสำคัญเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ สามารถเลี้ยงตัวได้ถึงมาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ที่ก้าวหน้าไม่ใช่เพียงแต่ปลูกพอกินอย่างนั้น มันต้องมีพอที่จะตั้งโรงเรียน แม้แต่ศิลปะเกิดขึ้น ประเทศชาติถือว่าประเทศไทยเจริญในทุกทาง ไม่หิว มีกิน คือไม่จน มีกิน มีอาหารใจ หรืออะไรอื่น ๆ ให้มาก ๆ..."

"...ความสะอาดจะสามารถสร้างอะไรได้มาก นี่คือเศรษฐกิจพอเพียง สำคัญว่าต้องรู้จักขั้นตอน ถ้าไม่ทำอะไรให้เร็วเกินไปไม่พอเพียง ถ้าไม่เร็ว เข้าไปก็ไม่พอเพียง ต้องให้รู้จักก้าวหน้าโดยไม่ทำให้คนเดือดร้อน อันนี้เศรษฐกิจพอเพียงคงได้ศึกษามาแล้ว เราพูดมาแล้ว ๑๐ ปี ต้องปฏิบัติด้วย..."

จากแนวพระราชดำริข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนะแนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง พอกิน พอใช้ พอเหมาะกับความจำเป็นอยู่ของตนเอง ไม่ทำอะไรเกินตน ไม่โลภมาก ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่หึงเพื่อ และอยู่อย่างประหยัด ในการทำสิ่งใด หรือประกอบกิจการสิ่งใดนั้น จำเป็นต้องปฏิบัติด้วยความเพียร คือ การทำสิ่งใดนั้นต้องไม่ใจร้อน ความอดทน คือ การทำสิ่งใดนั้นอย่าทะเลาะกัน ความรอบคอบ คือ การคิดทำสิ่งใดนั้นต้องคิดวางแผน และต้องปฏิบัติอย่างค่อยเป็นค่อยไป และความซื่อสัตย์สุจริต คือ การทำสิ่งใดก็ตามนั้นต้องไม่โลภ และต้องไม่ทุจริต สิ่งเหล่านี้เป็นการกระทำและการปฏิบัติตนแต่ในสิ่งที่ดี และการกระทำแต่ในสิ่งที่ดีดังกล่าว จะนำมาซึ่งความ"พอ"ในตนเอง ทำให้ตนเองเกิดความสุขในที่สุด

1.3 ความหมาย

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 – 2549 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545) ได้ระบุความหมาย " ความพอเพียง " ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

ประเวศ วะสี (2541) ให้ความหมายของคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียง สำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญญาพอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล จะเรียกว่าเศรษฐกิจสมดุลก็ได้ เมื่อสมดุลก็เป็นปกติ สบาย ไม่เจ็บไข้ ไม่วิฤกต

อำพล เสนาณรงค์ (2542) กล่าวถึงความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพยายามพึ่งตนเอง ช่วยตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้พอมีพอกิน โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ก็แลกเปลี่ยนซื้อจากภายนอกบ้าง แต่ควรซื้อและใช้จากของที่ผลิตได้ในท้องถิ่นหรือในประเทศให้มากที่สุด พยายามก่อนนี้ให้ร้อยละที่สุด และควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพอใจในสิ่งที่ตนได้รับมาโดยธรรม ไม่หึงเพื่อ หุมเพื่อข เพื่อให้มีรายจ่ายไม่เกินรายรับ

สุเมธ ตันติเวชกุล (2541) ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง หรือ ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ไว้ 2 หมายความว่า ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของและ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือนร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตน ตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ

ไม่พ้นจากการอยู่กับสิ่งใด หากกล่าวโดยสรุป คือ หันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (2543 : 10-11) สรุปว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนวการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

วัลลภ พรหมทอง (2543) กล่าวถึง เศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง พออยู่พอกิน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการผลิต และรวมทั้งวิถีชีวิต วิธีคิด จิตสำนึกของคน วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับ ไสว บุญมา (2543) ที่กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นแนวคิดหลักการดำเนินชีวิตที่มีรากฐานอยู่บนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมจรรยา ซึ่งทำให้รากฐานของสังคม การเมือง และเศรษฐกิจมั่นคง

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำรงชีวิต ทั้งในด้านอุปโภคบริโภค การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยความพอ ด้วยความมีเหตุผล และให้ลดละเลิก ความต้องการที่มากเกินไปจนความจำเป็น ให้ตั้งตนอยู่ในความพอประมาณ และปฏิบัติตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ความเพียร ความอดทน และความรอบคอบ

1.4 การปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้มุ่งเน้นแต่การทำเกษตรหรือการให้แนวคิดกับเกษตรกรเท่านั้น แต่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยังนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต และหลักในการปฏิบัติตนของบุคคลทั่วไปในทุกอาชีพ สุขุม ตันติเวชกุล (2543) ได้กล่าวถึงหลักการพึ่งตนเองตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลักสำคัญ 5 ประการ คือ

1. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองมีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประนีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน
4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง
5. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มีกรมุงที่ลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้

จากหลักการพึ่งตนเองโดยยึดทางสายกลางนั้น สุเมธ ตันติเวชกุล ยังกล่าวถึงหลักในการปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ดังนี้ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2543 :290 - 291)

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง..... ”

2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพเป็นหลักสำคัญ..... ”

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต มีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า “ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนา และการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดเบียนจากผู้อื่น.....”

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทำให้ความหมายชัดเจนว่า “การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้ และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตนเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง.....”

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้ เพราะยังมีบุคคลอีกจำนวนมากมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากความละเอียดอ่อนแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทว่า “พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลดพยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น.....”

จากหลักการพึ่งตนเอง และการปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้น กล่าวได้ว่า การปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลางนั่นเอง คือ การอยู่กินตามฐานะของตนเอง การไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ และไม่แสวงหาในสิ่งที่เกินความพอดี

2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 หลักการสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากแนวพระราชดำรัสพระราชทานเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงนั้น คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง แล้วนำพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับการกลั่นกรองดังกล่าวมาเป็นแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศให้เกิดความพอเพียง และปรัชญานี้ได้พัฒนามาเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 – 2549 มีใจความดังนี้

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

“ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิตและปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

ทั้งนี้ ต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินงานทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ”

จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้นนั้น คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2548) ได้กล่าวถึง หลักพิจารณาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา
2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ ดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาเหตุและผลที่เกิดจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องส่งเสริม ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร และใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติ / ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้ง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

จะเห็นได้ว่า หลักพิจารณาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 5 ประการดังกล่าว สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย(TDRI) ได้นำมาประมวลเป็นหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (อ้างถึงในเอกสารประกอบการอภิปรายเรื่อง “ยุทธศาสตร์ชาติในสหัสวรรษใหม่:ด้านสังคมจิตวิทยา”,2543) ที่กล่าวไว้ดังนี้

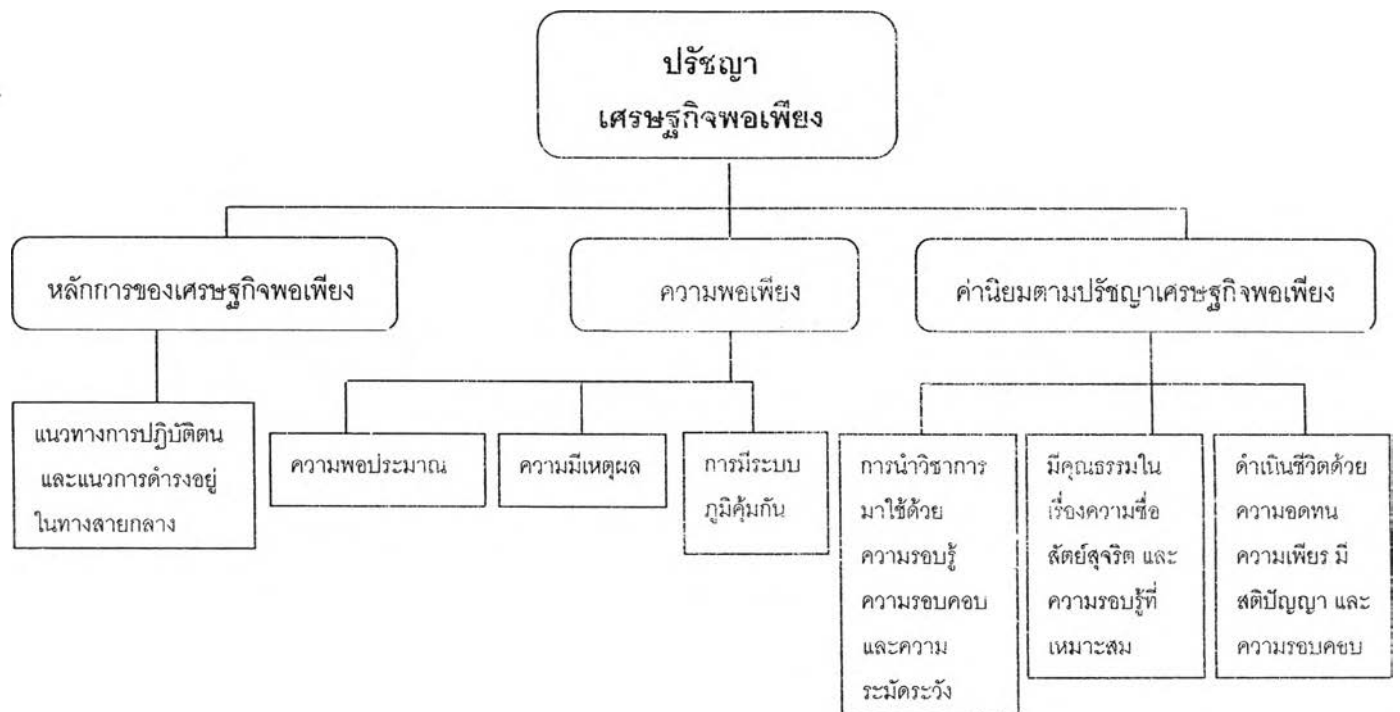
1. เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

2. ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

3. ความรู้สึนึกคิด และการเรียนรู้ที่จำเป็น ได้แก่ ความรอบรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ทุกขั้นตอน การเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้สำนึกคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และความรอบรู้ที่เหมาะสม และการดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง

จากหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้นนั้น ได้กล่าวถึงหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงที่นำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้เกิดความพอเพียง ความหมายของความพอเพียง และคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความพอเพียง ซึ่งทั้ง 3 หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น สามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 หลักการสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากหลักการสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548) จึงได้สานต่อความคิดและเชื่อมโยงขยายผลที่เกิดจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้อย่างหลากหลาย รวมทั้งเพื่อจุดประกายให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับ และการนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างจริงจัง โดยการอัญเชิญแนวพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับการกลั่นกรองจนเป็นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 - 2549 การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินนโยบายของชาติในด้านต่าง ๆ นั้น ก็เพื่อให้คนไทยในสังคมมีความสุขถ้วนหน้า โดยยึดหลักสำคัญคือ การพึ่งตนเอง การรู้เท่าทัน และก้าวทันโลกมาเป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของ

ความเป็นไทย มีค่านิยมร่วมต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด เจตคติ และกระบวนการทำงาน ให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารและการจัดการประเทศที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพ อีกทั้งสามารถเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี และมีความยืดหยุ่นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต โดยการยึดทางสายกลางที่อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักพอประมาณอย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่าทันโลก ที่เน้นการบูรณาการแบบองค์รวม ยึด "คน" เป็นศูนย์กลางการพัฒนา และการพัฒนาอย่างมีคุณภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งพัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมसानฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2548)

จะเห็นได้ว่า จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้นนั้น ได้นำไปสู่การพัฒนาและการบริหารประเทศในทุก ๆ ด้าน และหากเรานำปรัชญาดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อความพออยู่ พอกิน ตามหลักคุณธรรมหลายประการที่แฝงอยู่ เช่น การมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเพียร มีความอดทน และมีความรอบคอบ การปฏิบัติตนตามคุณธรรมเหล่านี้ จะทำให้บุคคลนั้นดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความพอเพียง และเมื่อเกิดความพอเพียงก็ทำให้ตนเองเกิดความสุขในที่สุด

2.2 การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนแนวทางในการดำเนินชีวิต ให้เกิดความ "พอ" ทั้งนี้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าว มีคุณธรรมแฝงอยู่หลายประการ ซึ่งผู้ที่ปฏิบัติตนตามคุณธรรมเหล่านี้ จะเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และเมื่อดำเนินชีวิตตามเศรษฐกิจพอเพียงได้ย่อมเกิดความสุขในชีวิตร ตัวอย่างของการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ได้แก่ "เกษตรทฤษฎีใหม่" ซึ่งเกษตรทฤษฎีใหม่นั้นเป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานเพื่อให้ความช่วยเหลือกับเกษตรกรรายย่อยที่ประสบปัญหา เพื่อให้เกษตรกรเหล่านั้นสามารถประกอบอาชีพอย่างพอเพียงเพื่อให้พอเลี้ยงตนเองได้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2541) จะเห็นได้จากหลักสำคัญในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่นั้น เน้นการประกอบอาชีพในการเลี้ยงตนเองให้ได้ก่อน โดยสาระสำคัญในการ

เกษตรทฤษฎีใหม่นั้น คือ การแบ่งพื้นที่ในการทำเกษตร ออกเป็น 4 ส่วน มีอัตราการแข่งขัน
พื้นที่ต่อส่วน ดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง 30 % สำหรับขุดสระน้ำเพื่อเก็บกักน้ำ

ส่วนที่สอง 30 % สำหรับทำนาปลูกข้าว

ส่วนที่สาม 30% สำหรับทำปลูกไม้ผล พืชไร่ พืชผัก พืชสมุนไพร เพื่อใช้เป็นอาหาร
และจำหน่ายหากมีเหลือ

ส่วนที่สี่ 10% สำหรับปลูกที่อยู่อาศัย และเลี้ยงสัตว์

จากแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่นั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541) ได้วิเคราะห์ว่า เป็น
แนวทฤษฎีที่แตกต่างไปจากทฤษฎีอื่น ๆ เพราะเป็นทฤษฎีที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา
และเน้นระบบความคิดที่เป็นจริยธรรมของการอยู่ร่วมกันและการพึ่งพิงอิงกันของสิ่งทั้งหลาย
ดังนั้น แนวคิดดังกล่าวจึงเป็นทฤษฎีที่สามารถใช้ในการดำรงชีพและดำรงชาติ เพราะมีลักษณะ
เป็นทฤษฎีแบบองค์รวม คือ มีลักษณะหลายมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการ
ดำรงชีวิตด้วยจริยธรรม และจากการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ ลอดคล้องกับการวิเคราะห์แนวคิด
ทฤษฎีใหม่ของทศนา เขมมณี (2546) ซึ่งมีแนวคิดหลักที่สำคัญ ๆ อยู่ 7 ประการ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง
2. แนวคิดเกี่ยวกับการเป็นอิสระภาพ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
4. แนวคิดเกี่ยวกับการทำงาน
5. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
6. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และการได้รับความร่วมมือ
7. แนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์ในการใช้ทฤษฎี

จากแนวคิดทั้ง 7 ประการข้างต้นนั้น เมื่อนำมาประมวลและพิจารณาร่วมกัน
จะเห็นได้ว่า มีสาระสำคัญหลัก อยู่ 4 ประการ ซึ่งสาระสำคัญดังกล่าวนี้ กลายเป็น
กระบวนการที่จำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิต

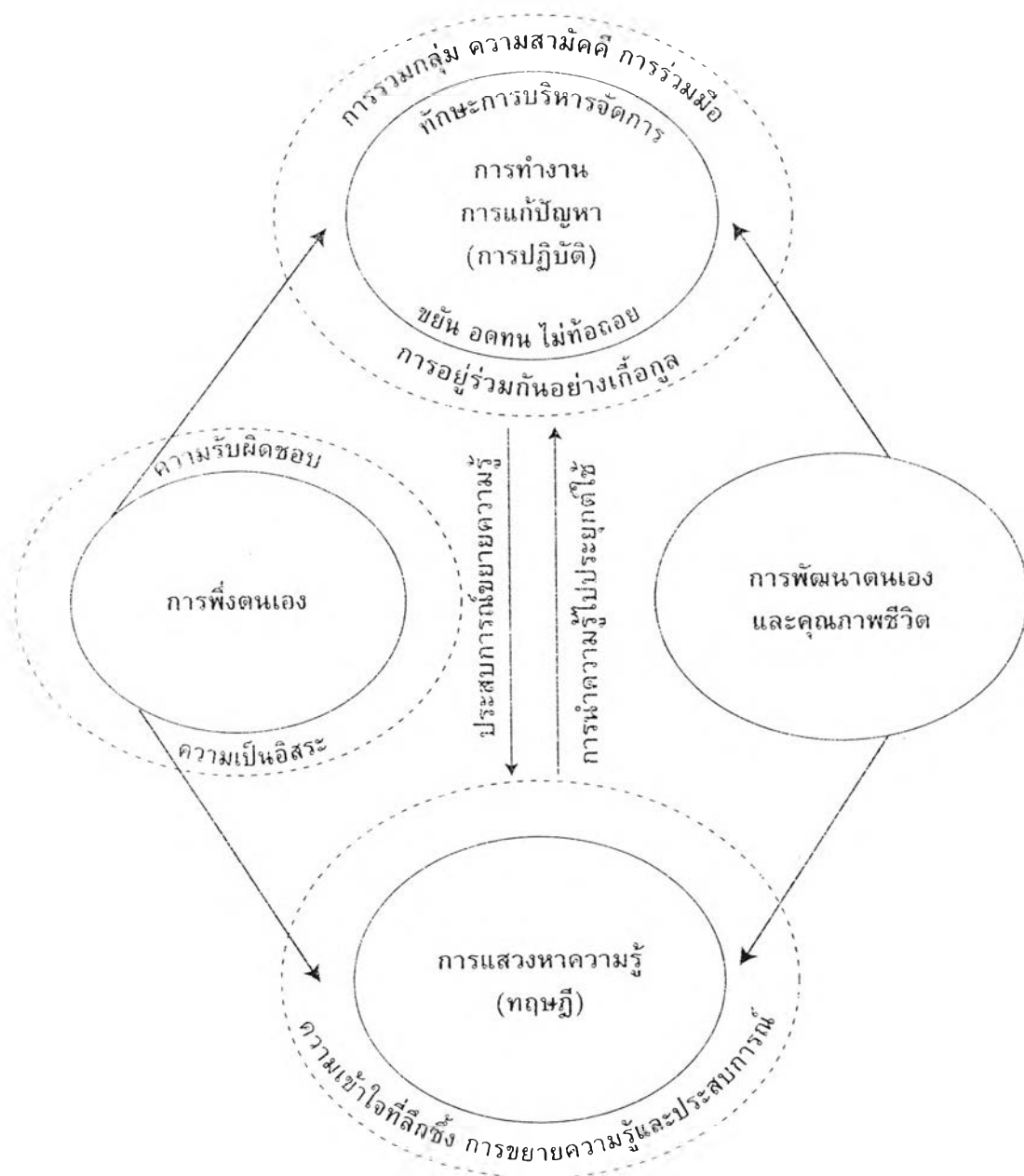
1. การพึ่งตนเอง คุณสมบัติประการแรกที่มีมนุษย์ทุกคนควรจะทำ คือ
การพึ่งตนเอง ได้แก่ การไม่มุ่งที่จะพึ่งพาคนอื่น ก่อนที่จะลงมือพึ่งตนเอง หรือการรอคอยแต่
จะให้ผู้อื่นมาช่วยโดยตนเองไม่ยอมทำอะไร การที่บุคคลจะพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องเป็นผู้มีความ
รับผิดชอบในตนเอง หากขาดความรู้สึกรับผิดชอบแล้วก็จะขาดจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง บุคคลที่
สามารถพึ่งตนเองจะมีชีวิตที่อิสระไม่ตกอยู่ในอำนาจหรือถูกบีบบังคับโดยผู้อื่น การพึ่งตนเองกับ
ชีวิตที่เป็นอิสระภาพจึงเป็นข้อคู่กันโดยปริยาย

2. การทำงานและการแก้ปัญหา เมื่อบุคคลเกิดจิตสำนึกมีความรับผิดชอบในตนเอง และพร้อมที่จะพึ่งตนเองแล้ว บุคคลนั้นก็ต้องลงมือกระทำการอันจะช่วยให้ตนเองได้ในสิ่งที่ต้องการ การทำงานหรือการลงมือปฏิบัติจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในอันดับต่อมา บุคคลใดจะสามารถประกอบกิจการงานให้ประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งหวังได้ จะต้องมีความขยัน อดทน ไม่ทอดทิ้ง สามารถที่จะต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ นอกจากนั้น ยังจะต้องมีทักษะการบริหารจัดการกิจกรรมด้านต่าง ๆ ในชีวิตให้ประสบผลสำเร็จ เมื่อบุคคลมีการลงมือปฏิบัติขยายไปสู่การรวมกลุ่ม และได้รับความร่วมมือจากชุมชนหรือคนอื่นมากขึ้น ผลประโยชน์ที่ได้รับก็จะเพิ่มพูนขึ้น

3. การแสวงหาความรู้และข้อมูล ในการทำงานใด ๆ ให้ได้ผล การแสวงหาข้อมูลและความรู้เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงานเป็นสิ่งจำเป็น เพราะการปฏิบัติโดยขาดความรู้ อาจทำให้เสียเวลาและทรัพยากรมาก และอาจไม่ประสบผลสำเร็จ การศึกษาหาความรู้ที่จำเป็นต่อการทำงาน ไม่ว่าจะจากผู้รู้หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ จะช่วยให้การทำงานของบุคคลก้าวหน้าและได้ผลมากขึ้นหรือพูดง่าย ๆ ว่า ทฤษฎีเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปฏิบัติ และในขณะเดียวกันการปฏิบัติก็ส่งผลทำให้ทฤษฎีหรือข้อความรู้ขยายตัวออกไป ดังนั้นการปฏิบัติตนและทฤษฎีหรือข้อความรู้ จึงเป็นกระบวนการที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน และส่งผลต่อกันและกันเสมอ

4. การพัฒนาตนเองและคุณภาพชีวิต เมื่อบุคคลมีความรับผิดชอบที่จะพึ่งตนเอง และลงมือทำงานโดยอาศัยความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ และหากมีปัญหาเกิดขึ้น ก็สามารถที่จะศึกษาหาวิธีการที่จะแก้ปัญหานั้น ๆ ได้ การปฏิบัติก็จะบังเกิดผล บุคคลก็จะเกิดการพัฒนาทั้งทางด้านคุณภาพชีวิต และคุณสมบัติส่วนตัว ผลที่เกิดจากการทำงาน นอกจากจะสามารถนำไปใช้เลี้ยงชีวิตแล้ว บุคคลยังเกิดความชำนาญจากการลงมือกระทำ และมีความรู้เพิ่มพูนมากขึ้น ทั้งจากประสบการณ์การทำงาน และการศึกษาหาความรู้ขณะทำงาน ซึ่งจะเป็นปัจจัยช่วยให้บุคคลนั้นสามารถคิดและทำในสิ่งต่างๆ ได้มากขึ้นและดีขึ้น จึงกล่าวได้ว่าบุคคลเกิดการพัฒนาตนเองและคุณภาพชีวิต จากการพึ่งตนเอง การทำงาน และการแสวงหาความรู้มาใช้ในการทำงาน ทิศนา ขัมมณี (2546) ได้สรุปสาระสำคัญในการดำรงชีวิตให้เกิดความพอเพียงทั้ง 4 ประการข้างต้น ในรูปของแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 กระบวนการพึ่งตนเองเพื่อการพัฒนา : แนวคิดประยุกต์จากทฤษฎีใหม่

จะเห็นได้ว่า หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต พร้อมการปฏิบัติตนด้วยคุณธรรม ดังจะเห็นได้จาก แนวคิดทฤษฎีใหม่ที่เป็นตัวอย่างของการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ในการเน้นการพัฒนาคนและเน้นระบบการคิด มีจริยธรรมเป็นหลักในการคิด และการนำแนวคิดทฤษฎีใหม่มาใช้ในการพึ่งตนเองเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำงานด้วยความอดทนและต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ รวมถึงการแสวงหาความรู้ และการนำความรู้ที่นั้นมาประยุกต์ใช้ในการทำงานและการแก้ไขปัญหาต่างๆในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตประจำวัน

2.3 พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับค่านิยมที่ต้องการปลูกฝังตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 40 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และต่อมาภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการปฏิบัติตนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในด้านการทำงาน ด้านการดำรงชีวิต และค่านิยมในเรื่องต่าง ๆ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 และทรงเน้นย้ำอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยค่านิยมที่ดีหลายด้าน เช่น การพึ่งพาตนเอง ความพอประมาณ ความรอบรู้ที่เหมาะสม การมีสติและปัญญา ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร และความรอบคอบ เป็นต้น เมื่อบุคคลเกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดการยอมรับและเกิดเจตคติที่ดี และปฏิบัติตนตามค่านิยมเหล่านี้ จนยึดถือเป็นค่านิยมที่ดีในการดำรงชีวิต ก็จะทำให้บุคคลเหล่านั้นปฏิบัติตนด้วยความพอเพียง และเมื่อมีความพอ ก็ย่อมมีความสุข และค่านิยมที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร และความรอบคอบ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขออัญเชิญพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับค่านิยมที่ต้องการปลูกฝัง ในเรื่อง ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร และความรอบคอบ เท่านั้น

ความซื่อสัตย์สุจริต

“.....ขอให้ท่านทั้งหลายจงมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เพราะคุณธรรมอันนี้เป็นมูลฐานอันสำคัญที่จะยังความเจริญ และความเป็นปึกแผ่นแก่สังคม เป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคีกลมเกลียว ความซื่อสัตย์ที่ว่านี้ หมายถึง ความสุจริต ซื่อตรงต่อหน้าที่ การงาน ต่อตนเองและผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง มีเจตนาบริสุทธิ์ไม่เอาวัดเอาเปรียบความซื่อสัตย์สุจริตเปรียบเสมือนหนึ่งเกราะคุ้มภัยแก่ท่านตลอดไป ดังบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า สุจริต คือ เกราะบัง สาตราพ้อง.....” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 23 พฤษภาคม 2496)

“.....ท่านทั้งหลายที่สำเร็จการศึกษา และจะได้ออกไปประกอบการทำงานเริ่มต้นชีวิตใหม่ของท่านนั้น ข้าพเจ้าขอฝากคติไว้เป็นเครื่องกำกับใจ มีคุณธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งท่านต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดอยู่เสมอ คือ ความซื่อสัตย์ ประเทศบ้านเมืองจะวัฒนาถาวรอยู่ได้ก็ย่อมอาศัย

ความสุจริตเป็นพื้นฐาน ท่านทั้งหลายจะออกไปรับราชการก็ดี หรือประกอบกิจการส่วนตัวก็ดี ขอให้มั่นอยู่ในคุณธรรมทั้ง 3 ประการ คือ สุจริตต่อบ้านเมือง สุจริตต่อประชาชน และสุจริตต่อหน้าที่ที่ท่านจึงจะเป็นผู้ที่ควรแก่สรรเสริญของมวลชนทั่วไป....." (พระบรมราชาโชวาทในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 12 มิถุนายน 2497)

".....ในฐานะที่จะเป็นครูบาอาจารย์ หรือหัวหน้างานในวันข้างหน้า จำเป็นต้องมีความสุจริตยุติธรรม ทำตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นที่พักของผู้อยู่ได้บังคับบัญชา ไม่ยอมแพ้แก่ความโลภ ความลึกลับ ความริษยาแตกร้าวกัน ต้องมุ่งมั่นในประโยชน์อันยั่งยืนไพศาลของส่วนรวม เป็นเป้าหมายจึงจะได้เชื่อว่า จะประสบความสำเร็จและชื่อเสียงเกียรติคุณทุกประการดั่งที่ปรารถนา....." (พระบรมราชาโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วันที่ 25 ตุลาคม 2516)

".....ในที่นี้ ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะชี้ให้เห็นว่า คนเราจะแสวงหาแต่วิชาการฝ่ายเดียวไม่ได้ ผู้มีวิชาการจำเป็นต้องมีคุณสมบัติในตัวเอง นอกจากวิชาความรู้ด้วย จึงจะนำตนนำชาติให้รอดและเจริญได้ คุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับทุกคนนั้น ที่สำคัญได้แก่ ความรู้จักผิดชอบชั่วดี ความละเอียดซื่อสัตย์สุจริต ทั้งในความคิดและการกระทำ ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ความไม่หมกมุ่น หยาบคาย....." (พระบรมราชาโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วันที่ 22 มิถุนายน 2520)

".....บอกว่าจะทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ก็เห็นได้ว่าความซื่อสัตย์สุจริตนี้ คือไม่โกง คือไม่คอร์รัปชัน คือไม่ขโมย ไม่ทุจริต นี่ก็พูดได้ง่ายๆ แต่ปฏิบัติได้หรือเปล่า เพราะบางอย่างมันไม่ใช่ขโมย บางอย่างไม่ใช่คอร์รัปชัน บางอย่างไม่ใช่ทุจริตแท้ แต่ว่าเป็นการทำให้คนอื่นเขาทุจริตได้ หรือเป็นการกระทำที่แสดงออกมาข้างนอกไม่ทุจริต แต่ก็ข้างในก็อาจจะทุจริตก็ได้หรือข้างในไม่ทุจริต แต่ข้างนอกทุจริตได้ การปฏิญาณตนนั้นจึงต้องทราบและซึ้งและซาบซึ้ง....." (พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2521)

".....คุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับทุกคนนั้น ได้แก่ ความละเอียดซื่อสัตย์สุจริต ทั้งในความคิดและการกระทำ ความกตัญญูรู้คุณชาติบ้านเมือง และผู้ที่อุปการะตัวมา ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น หากแต่มีความจริงใจ มีความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเฟื้อกันตามฐานะและหน้าที่....." (พระบรมราชาโชวาทพระราชทานแก่คณะอาจารย์ ครู และนักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ.2522)

“.....การทำงานให้สำเร็จขึ้นอยู่กับความสามารถสองอย่างเป็นสิ่งสำคัญ คือสามารถในการใช้วิชาความรู้อย่างหนึ่ง สามารถในการประสานสัมพันธ์กับผู้อื่นอีกอย่างหนึ่ง ทั้งสองประการนี้ ต้องดำเนินคู่กันไป และจำเป็นต้องกระทำด้วยความสุจริตกายสุจริตใจ ด้วยความคิดความเห็นที่เป็นอิสระปราศจากอคติ และด้วยความถูกต้องตามเหตุตามผลด้วย จึงจะช่วยให้งานบรรลุจุดหมายและประโยชน์ที่พึงประสงค์โดยครบถ้วนแท้จริง.....” (พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ข้าราชการพลเรือนเนื่องในโอกาสวันข้าราชการพลเรือน วันที่ 1 เมษายน 2528)

“ เมื่อมีโอกาสและมืงานให้ทำ ควรเต็มใจทำโดยไม่จำเป็นต้องตั้งชื่อแม่หรือเงื่อนไขอันใดไว้เป็นเครื่องกีดขวางคนที่ทำงานได้จริง ๆ นั้นไม่ว่าจะจับงานสิ่งใดยอมทำได้เสมอ ถ้ายังมีความเอาใจใส่ มีความขยันและซื่อสัตย์สุจริต ก็ยิ่งจะช่วยให้ประสบผลสำเร็จในงานที่ทำสูงขึ้น.....” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วันที่ 8 มิถุนายน 2530)

“ ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง เด็ก ๆ จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดขึ้นในตนเอง เพื่อจักได้เติบโตขึ้นเป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่นคง ” (พระบรมราโชวาทพระราชทานเพื่อเชิญลงพิมพ์ในหนังสือวันเด็ก ปี พ.ศ.2531)

ความอดทน

.....บางทีเห็นงานบางอย่างบกพร่อง ไม่อยู่กับร่องกับรอย ไม่เห็นตรงกับหลักวิชาที่ได้เรียนมาหรือมีความเห็นขัดแย้งกับผู้ร่วมงาน ทำให้คิดอยากจะแก้ไขปรับปรุง แต่ก็ยากที่จะทำได้ อุปสรรคเหล่านี้ ทำให้หมดความกระตือรือร้นที่จะทำ ทั้งๆ ที่อยากทำ เป็นเหตุให้เกิดความท้อแท้หมดกำลังใจที่จะทำต่อไป ความจริงงานทุกอย่างถ้าทำด้วยน้ำใจรัก ย่อมมีทางสำเร็จและได้ผลดี เมื่อพบอุปสรรคใดๆ อย่าเพิ่งท้อแท้ และหมดกำลังใจง่าย ๆ จงตั้งใจทำดี คิดหาทางที่จะแก้ไข ผ่อนคลายอุปสรรคต่างๆ ด้วยเหตุผลและหลักวิชา.....” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 25 กรกฎาคม 2506)

“.....ความอดทนหรืออดกลั้นหรือขันติ ซึ่งทุกคนรู้จักดีและมีอยู่ในตัวแล้ว ชั้นต้นนั้น เมื่อนำมาใช้ในเรื่องการปฏิบัติงาน มองดูเผิน ๆ มักพาให้เห็นว่า เป็นเครื่องถ่วงความก้าวหน้า เพราะทำให้เกิดการหยุดชะงัก เป็นเหตุให้งานไม่สำเร็จ หรือสำเร็จช้าลง แต่ถ้าพิจารณาลึกลงไป ให้ถูกให้ถ้วนแล้ว จะไม่เป็นดังนั้นเลย ความรู้จักอดทนและอดกลั้นไม่ยอมตัวยอมใจให้วู่วามไปตามเหตุการณ์ ตามอคติและอารมณ์ที่ชอบใจหรือไม่ชอบใจนั้น ทำให้เกิดมีการยั้งคิดและระมัดระวัง

คนเรา เมื่อยังคิดได้แล้วย่อมมีโอกาสที่จะพิจารณาเรื่องที่ทำได้ ทบทวนดูใหม่ได้อีก คำรบหนึ่ง การพิจารณาทบทวนเรื่องใด ๆ ใหม่ ย่อมจะช่วยให้มองเห็นละเอียดชัดเจนขึ้น ทำให้เกิดความเข้าใจอันกระจ่างสว่างไสว....." (พระบรมราชาวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 14 กันยายน 2516)

".....การสร้างสรรคตนเอง การสร้างบ้าน สร้างเมืองก็ตาม มิใช่ว่าสร้างในวันเดียว ต้องใช้เวลา ต้องใช้ความเพียร ต้องใช้ความอดทน เสียสละ แต่สำคัญที่สุด... คือ ความอดทน คือ ไม่ย่อท้อ ไม่ย่อท้อในสิ่งที่ตั้งงาม สิ่งที่ตั้งงามนั้น ทำมันน่าเบื่อ บางที เหมือนว่า ไม่ได้ผล..... ต้องมีความอดทน เวลาข้างหน้า จะเห็นผลแน่นอน ในความอดทนของตน ในความเพียรของตน ต้องถือว่า วันนี้เราทำยังไม่ได้ผล อย่าไปท้อบอกว่า วันนี้เราทำแล้วก็ไม่ได้ผล ฟุ้งนี้เราจะต้องทำอีกอาทิตย์หน้าเราก็กทำ เดือนหน้าเราก็กทำ ผลอาจได้ปีหน้า หรืออีกสองปี หรือสามปี ข้างหน้า....." (พระบรมราชาวาท วันที่ 16 ตุลาคม 2516 : หนังสือพิมพ์สารอศิก อันดับที่ 235 เดือน เมษายน 2544)

".....ถ้าไม่ชวนขวยศึกษาเสียแต่ต้นจะไม่มีโอกาส จะทำให้ชีวิตอันเขาเป็นคนไร้ประโยชน์ เพราะไม่มีความรู้ติดตัว เมื่อเข้าใจแล้วอย่างนี้ จะได้รึกเรียน ขยันเรียนด้วยความบากบั่นอดทน เพราะรู้ซึ่งถึงประโยชน์และคุณค่าของวิชาความรู้ การที่จะเรียนให้ดีให้รู้สึกวิชาแจ่มแจ้งลึกซึ้งได้นั้น นอกจากจะอยู่ที่ความตั้งใจและความหมั่นเพียรแล้ว ยังอยู่ที่ความมีสัมมาคารวะความฉลาดที่จะทำตัวให้เป็นที่เมตตาของครูด้วย....." (พระบรมราชาวาทพระราชทานแก่คณะ ครู นักเรียน โรงเรียนวังไกลกังวล วันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ.2521)

".....คำว่าอดทนเป็นคุณสมบัติหรือคุณธรรมที่จะต้องปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้ที่กำลังศึกษา เพื่อการศึกษาเพราะว่าการศึกษานี้ หมายความว่า การเรียน การหาความรู้ของผู้ที่ศึกษา ก็เป็นสิ่งที่ยากลำบาก จึงต้องมีความเพียรความอดทน ... เราเป็นคน เราเป็นนักศึกษาหรือนักเรียน หรือแม้จะไม่ใช่นักเรียนนักศึกษาก็เรียนอยู่เสมอ ศึกษาอยู่เสมอ ... คนเราเรามีปัญญา ควรจะมีปัญญา หมายความว่ามีความเข้าใจ เข้าใจด้วยเหตุผลได้ รู้จักใช้เหตุผล รู้จักเลือกสิ่งที่ดีที่งาม รู้ว่าอันนี้ดี อันนี้ไม่ดี ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง" (พระบรมราชาวาทพระราชทานแก่นักศึกษาของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ณ วิทยาเขตสงขลาวันที่ 25 กันยายน 2521)

"กิจการทุกอย่างรวมทั้งการดำรงชีวิตที่ดี จะต้องปรับปรุงตัวตลอดเวลาและการปรับปรุงตัวนี้จะต้องมีความเพียรและความอดทนเป็นที่ตั้ง ถ้าคนเราไม่มีความเพียร ไม่มีความอดทนก็อาจจะท้อใจไปโดยง่าย เมื่อท้อใจไปแล้วไม่มีทางที่จะมีชีวิตเจริญรุ่งเรืองแน่ๆ" (พระบรมราชาวาทพระราชทานแก่คณะ และนักเรียน โรงเรียนจิตรลดา วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2523)

“.....คุณธรรมที่ทุกคนควรจะต้องศึกษาและนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือ การรักษาความสัตย์ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเองฝึกใจตนเองให้ประพฤติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น ประการที่สาม คือ การอดทนอดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลุกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุขความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์...”(พระราชดำรัสในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง 5 เมษายน 2525)

ความเพียร

“.....ก่อนที่แต่ละคนจะออกไปประกอบกิจการงาน ดำเนินชีวิตต่อไป ใครขอให้คิดไตร่ตรองให้เข้าใจโดยแจ่มชัดว่า การที่ศึกษาสำเร็จได้นี้ ตัวท่านเองต้องพากเพียรบากบั่นอย่างหนักยิ่งมาโดยตลอด ทั้งได้อาศัยครูอาจารย์ สถานศึกษาและปัจจัยอื่น ๆ อีกมาก ซึ่งนับว่าเป็นการช่วยเหลือที่ท่านได้รับจากผู้อื่น คือประชาชนเป็นส่วนรวม เมื่อได้บากบั่นสร้างความสำเร็จในการศึกษาด้วยตนเองมาได้ขั้นหนึ่งแล้ว ขอให้มุ่งมั่นสร้างความสำเร็จในชีวิตต่อไป อย่าให้เสียที่ได้ทำความเพียรพยายามมา ในส่วนที่ได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากผู้อื่นนั้นก็สมควรอย่างยิ่งที่จะได้ตอบแทน.....” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 29 มกราคม 2516)

“การได้รับรางวัลแสดงถึงความตั้งใจและความอุตสาหะพยายามที่จะเล่าเรียนและหาความรู้ใส่ตัว การหาความรู้ใส่ตัวนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับทุกคน เพราะว่าต่อไปในชีวิตถ้าขาดความรู้ความสามารถ จะไม่อาจเลี้ยงตัวให้รอดได้ จึงขอให้นักเรียนเพียรพยายามศึกษาเล่าเรียนให้เต็มที่..... ” (พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่คณะอาจารย์ ครู และนักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล วันที่ 13 มิถุนายน 2520)

“.....อีกอย่างหนึ่งที่สำคัญเป็นพิเศษ คือ ความขยันหมั่นเพียร พยายามฝึกหัดประกอบกิจการงานทุกอย่างด้วยตนเอง ด้วยความตั้งใจ ไม่ละเลย ไม่ทอดทิ้ง คุณสมบัติเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่จะทำให้การศึกษาสมบูรณ์เป็นประโยชน์จริง เป็นสิ่งซึ่งครูจะต้องปลุกฝังให้เจริญขึ้นในตัวนักเรียนให้ครบถ้วน เพื่อให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นคนเต็มคน เป็นคนที่สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ตนเองและประเทศชาติได้.....” (พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสในเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2520)

".....คุณธรรมทั้งห้าประการนี้ พิจารณาให้ดีแล้ว จะเห็นว่าต่างก็เป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องอาศัยกันและเกื้อกูลส่งเสริมซึ่งกันและกันอยู่ทั้งหมด เช่น ศรัทธาความเชื่อถือเป็นต้นเหตุให้เกิดความพากเพียรขวนขวายนั้น จะต้องอาศัยความยั้งคิดและปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาวินิจฉัยปัญญา ความรู้ชัด จะเกิดมีได้ก็ต้องอาศัยความตั้งใจเพ็งพินิจ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องสร้างเสริมคุณธรรมทุก ๆ ข้อให้ครบให้เป็นฐานอันแผ่กว้าง สำหรับรองรับการงานได้มั่นคง จึงจะสามารถทำงานสำเร็จผลเลิศได้โดยสมบูรณ์บริบูรณ์ และเป็นประโยชน์ช่วยตัวช่วยผู้อื่นและส่วนรวมได้ด้วย....." (พระบรมราชาวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง วันที่ 13 ธันวาคม 2522)

" ...บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่า ไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติ เทวดา และบิดามารดา ... " (พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก,2542: 79)

" ...การงานอันใด ยังไม่ถึงที่สุดด้วยความพยายาม การงานอันนั้นก็ไร้ผล มีความลำบากเกิดขึ้น... " (พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก,2542: 82)

".....ความเพียรพยายามในการที่เอาตัวรอดจากภัยอันตรายจึงได้ประสบสุขถึงเพียงนี้ ฉะนั้นเกิดเป็นคนควรพยายามเรื่อยไปจนกว่าจะสำเร็จความประสงค์ พระองค์ได้เสวยราชสมบัติอยู่ช้านาน จนมีพระโอรสทรงพระนามว่า ทีฆมาวุ เมื่ออายุเจริญวัยแล้วก็ได้ตั้งให้เป็นอุปราช....." (พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก,2542: 82)

"การจะเล่าเรียนหรือทำการใด ๆ ให้สำเร็จได้ด้วยดีโดยตลอดนั้น ขึ้นอยู่กับความตั้งใจจริงเป็นใหญ่ เพราะความตั้งใจจริงนี้ เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยกำจัดความเกียจคร้าน ความอ่อนแอ และความท้อถอยได้อย่างดียิ่ง " (พระบรมราชาวาทพระราชทานแก่คณะอาจารย์ครู และนักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล วันที่ 31 พฤษภาคม 2547)

ความรอบคอบ

"อย่าทะนงตัวว่าวิเศษกว่าผู้อื่น อย่าอวดเก่งเกินไป จะทำการสิ่งใดจงไตร่ตรองให้รอบคอบ....." (พระบรมราชาวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 5 กรกฎาคม 2505)

"การให้การศึกษาที่สมบูรณ์มิใช่ของง่าย เพราะเป็นงานที่ละเอียดซับซ้อนและกว้างขวางมาก จะต้องใช้ความรู้ ความสังเกตจดจำ และความฉลาดรอบคอบอย่างมาก ทั้งต้อง

เสียสละ อุตทน มีความเพียรอย่างแรงกล้าด้วยจึงจะกระทำให้สำเร็จได้..... ” (พระบรมราชาโฆวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของวิทยาลัยวิชาการศึกษา วันที่ 27 พฤศจิกายน 2515)

“.....แต่คนที่มีการศึกษา ที่เรียกว่าเป็นผู้มีปัญหา ควรจะสามารถวินิจฉัยได้ว่าแก้ไขอย่างไร ข้อสำคัญควรจะต้องระวังที่จะพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ให้กระจ่างแจ้งทุกแง่ทุกมุม แล้วจัดการให้ถูกต้อง ถูกขั้นตอน ถูกเหตุผล ข้อที่พึงระมัดระวัง คือ การแก้ปัญหาโดยรีบเร่งด่วน..... ” (พระบรมราชาโฆวาทในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วันที่ 28 สิงหาคม 2518)

“.....การที่จะทำโครงการอะไร จะต้องทำด้วยความรอบคอบและอย่าตาโตเกินไป คือบางคนเห็นว่ามีโอกาสที่จะทำโครงการอย่างโน้นอย่างนี้ และไม่ได้นึกถึงว่าปัจจัยต่าง ๆ ไม่ครบ ปัจจัยหนึ่งคือ ขนาดของโรงงาน หรือเครื่องจักรที่สามารถที่จะปฏิบัติได้แต่ข้อสำคัญที่สุดคือ วัตถุดิบ ถ้าไม่สามารถที่จะให้ค่าตอบแทนวัตถุดิบแก่เกษตรกร เกษตรกรก็จะไม่ผลิต ยิ่งถ้าวัตถุดิบสำหรับใช้ในโรงงานนั้นเป็นวัตถุดิบที่ต้องนำมาจากระยะไกลหรือจะยิ่งยาก เพราะว่าวัตถุดิบที่นำเข้านั้นราคาแพง.....” (พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2540)

“.....คนเราเมื่อมีความรู้ความสามารถที่ดีเป็นทุนรอนอยู่ จะไม่มีวัน อับจน ย่อมหาทางสร้างฐานะให้ก้าวหน้าได้เสมอ ข้อสำคัญในการสร้างตัวสร้างฐานะนั้น จะต้องถือหลักค่อยเป็นค่อยไป ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวังและความพอเหมาะพอดี ไม่ทำเกินฐานะและกำลัง หรือทำด้วยความเร่งรีบ.....” (พระบรมราชาโฆวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 18 ธันวาคม 2540)

“.....การทำงานใด ๆ มีทั้งงานประจำ มีทั้งอุปสรรค มีทั้งปัญญา มีทั้งการปรับปรุงขอให้ใช้สมองพิจารณา เรามีสมองอยู่ในกรรมสิทธิ์ของแต่ละคน และมีสิทธิ์ของเราที่จะใช้สมองในทางที่ดีเพื่อตนเอง เพื่อสร้างชีวิตให้ก้าวหน้า เพื่อหาความดีใส่ตัว เพื่อสร้างความดี และเพื่อเป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้แก้ปัญหา มีความคิดรอบคอบ เพื่อสร้างสังคมที่น่าอยู่ ที่มั่นคง ที่ปลอดภัย.....” (พระบรมราชาโฆวาทพระราชทานแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วันที่ 27 สิงหาคม 2516)

“..... การให้การศึกษาเป็นงานที่ละเอียด ซับซ้อน และกว้างขวางมากจะต้องกระทำโดยอาศัยความรู้ ความสังเกตจดจำ และความฉลาดรอบคอบอย่างสูง ทั้งอาศัยความเสียสละ อุตทน ความเพียรพยายาม ความสุจริต และความเมตตาอันกว้างขวางด้วยพร้อม จึงจะสำเร็จผลที่พึงประสงค์ได้.....” (พระบรมราชาโฆวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม วันที่ 25 มิถุนายน 2519)

จากพระราชดำรัสที่พระราชทานไว้นั้น จะเห็นได้ว่า การศึกษาเปรียบเสมือนเครื่องมือในการปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้เกิดขึ้นกับบุคคลต่าง ๆ และทรงชี้แนะให้เห็นถึงผลดีในการปฏิบัติตนให้มีความซื่อสัตย์สุจริต เพราะการที่บุคคลทุกคนมีความซื่อสัตย์สุจริตในตัวแล้วนั้น ย่อมบอกได้ว่าบุคคลนั้นจะทำกิจกรรม การงานใด ๆ ก็ตามด้วยความถูกต้อง ไม่คดโกง แกร่งแหยงหรือเบียดบังผู้อื่น และอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันและกัน มีความอดทน มีความเพียร เพราะความอดทนและความเพียรนั้น เป็นหลักสำคัญในการบังคับตนเองให้ต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาต่างๆ ด้วยความตั้งใจจริง ความพยายาม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลลัพธ์ของกิจกรรม การงานต่าง ๆ ที่ตนต้องการ ซึ่งการกระทำเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าเป็นการพึ่งตนเอง และการพึ่งตนเองนั้นก็เป็หลักสำคัญหนึ่งที่แสดงถึงความพอเพียง และมีความรอบคอบ เพราะความรอบคอบนั้น เป็นการเริ่มต้นในการทำกิจกรรมการงานต่าง ๆ ให้ดีได้ เพราะการคิดอย่างรอบคอบ การรู้จักวางแผน ย่อมจะสามารถทำงานได้ประสบผลสำเร็จ ทั้งนี้จากค่านิยมทั้ง 4 ด้านนั้น เมื่อบุคคลทุกคนยึดถือเห็นคุณค่าและปฏิบัติตาม ก็จะทำให้เกิดความพอ และมีความสุขตามอัตภาพของตนเอง

3. ค่านิยม

ในสังคมปัจจุบันเด็กเติบโตและพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมตามวุฒิภาวะของเขา พฤติกรรมทางสังคมของเด็กถูกควบคุมให้แสดงออกในทิศทางที่ถูกที่ควรตามค่านิยมของสังคม (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2547: 159) ซึ่งสอดคล้องกับ ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2528) ที่ว่า ค่านิยมเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญต่อพฤติกรรมในด้านสังคมส่วนใหญ่ของมนุษย์ ดังนั้นค่านิยมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญในการกำหนดคุณลักษณะของพฤติกรรมในการปฏิบัติตนของบุคคลในสังคม เพราะฉะนั้น สิ่งที่จะทำให้เด็กเกิดพฤติกรรมที่ดีที่ถูกที่ควร ก็ควรจะทำให้เด็กเกิดค่านิยมที่ดีที่ถูกต้อง นักปรัชญามีความเชื่อว่า ค่านิยม เป็นสิ่งที่บุคคลยึดถือ และได้ให้ความหมายของค่านิยมไว้หลากหลาย

3.1 ความหมาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของค่านิยมไว้ว่า สิ่งที่บุคคลหรือสังคมยึดถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจ และกำหนดการกระทำของตนเอง

สาโรช บัวศรี (2527) กล่าวว่า ค่านิยม หมายถึง สภาพหรือการกระทำบางประการที่เราเชื่อ (หรือนิยามนั่นเอง) ว่าควรยึดถือหรือยึดมั่น เพื่อจะได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายของสังคมหรือตัวเอง

จรรยา สุวรรณทัต (2535) ได้ให้ความหมายของ ค่านิยม ไว้หลายด้าน และพอสรุปได้ว่า ค่านิยม คือสิ่งที่กลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ พิจารณาเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่า ควรแก่การกระทำ น่ากระทำ น่ายกย่อง หรือเห็นว่าถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม และอ้อมเดือน สดมณี (2529) ที่กล่าวว่า ค่านิยม หมายถึง ความรู้สึกรวมที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การที่บุคคลมีค่านิยมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น แสดงถึงความรู้สึก ความพอใจ ทศนคติ และความต้องการที่บุคคลมีต่อเรื่องนั้น และพร้อมที่จะแสดงออกเพื่อสนองค่านิยมนั้น บุคคลจะขัดขวางและต่อต้านการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมที่เขาถืออยู่ ค่านิยมจัดได้ว่าเป็นแหล่งที่มาของ พฤติกรรมของบุคคลทั้งทางด้านลบและบวก

สุนทรีย์ โคมิน และสนิท สัมครการ (2522) กล่าวว่า ค่านิยม คือ ความเชื่ออย่างหนึ่งที่มีลักษณะถาวร เชื่อว่าวิถีปฏิบัติบางอย่างหรือเป้าหมายของชีวิตบางอย่างนั้น เป็นสิ่งที่ตนเองหรือสังคมเห็นดีเห็นชอบสมควรที่จะยึดถือหรือปฏิบัติ

สุมน อมรวิวัฒน์ (2527) กล่าวว่า ค่านิยม หมายถึง พลังความคิดพื้นฐานที่เป็นตัวนำ ตัวกำหนดและผลักดันให้คนตัดสินใจเลือกประพฤติปฏิบัติ โดยเห็นว่าถูกต้องและสมควร

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523) และเอมจันทร์ สุวินทวงศ์ (2526) ได้ให้ความหมายของค่านิยมไว้สอดคล้องกัน สามารถสรุปได้ว่า ค่านิยม หมายถึง ความเชื่อของบุคคลว่า สิ่งใดมีค่า มีความสำคัญ และเป็นที่ยังปรารถนาของเขา ในขณะที่สิ่งอื่นไม่มีค่า ไร้มีความสำคัญและไม่เป็นที่ต้องการ ในลักษณะดังกล่าวค่านิยมจึงทำหน้าที่เป็นมาตรฐานในการรับรู้ การประเมิน การเลือกและการตัดสินใจของบุคคลว่า อะไรดี – ไม่ดี มีค่า – ไม่มีค่า สำคัญ – ไม่สำคัญ ถูก – ผิด ควรทำ – ไม่ควรทำ

ทศนา แชนมณี (2542) ให้ความหมายของค่านิยมว่า เป็นหลักการแนวคิดหรือความเชื่อที่บุคคลยึดถือเป็นคุณค่า หรือแนวทางในการตัดสินใจและการดำรงชีวิต หากค่านิยมที่แต่ละบุคคลยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตรงกันเป็นจำนวนมาก สิ่งนั้นก็กลายเป็นค่านิยมของสังคมไป

ศักดิ์ ระพี (2543 : 28) ได้ให้ความหมายของค่านิยมไว้ว่า ค่านิยมเป็นการตัดสินใจที่เรากระทำในชีวิต ซึ่งขึ้นอยู่กับรากฐานของค่านิยมที่เรายึดถือ และค่านิยมเป็นเป้าหมายสุดท้ายของการผสมผสานทางความคิด ความเชื่อ ออกมาเป็นการปฏิบัติหรือความตั้งใจกระทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งของคนเรา

จากความหมายของค่านิยมข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า ค่านิยม คือ สิ่งที่บุคคล หรือกลุ่มคนในสังคมยึดถือ มีความเชื่อ และยอมรับในคุณค่า และค่านิยมมีความสำคัญทางด้านจิตใจ และเป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคล ให้เป็นไปในแนวทางการปฏิบัติที่เห็นว่า

ถูกต้อง เหมาะสม และเห็นควรให้ปฏิบัติ หากพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่งปฏิบัติเหมือน และสอดคล้องกันกับบุคคลอื่นในสังคม พฤติกรรมเหล่านั้นก็จะกลายเป็นค่านิยมของสังคมนั้นๆ

3.2 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยม

ค่านิยมที่มีบทบาทและมีอิทธิพลสำคัญต่อการแสดงออกของพฤติกรรมมนุษย์ ทำให้ นักการศึกษาและนักจิตวิทยาได้ศึกษาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมไว้หลายทาง ซึ่งทฤษฎี และแนวคิดดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญต่อค่านิยมด้านจิตวิทยาและด้านการศึกษา

นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้กล่าวถึงทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยม สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

3.2.1 ทฤษฎีการให้ค่านิยมของ ดิวอี้ (John Dewey, 1939 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา 2523: 8-9) ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา ได้สรุปทฤษฎีการให้ค่านิยมของ ดิวอี้ ไว้ดังนี้

1. ค่านิยมเกิดจากความปรารถนาของบุคคล ที่จะปรับตัวให้เข้ากับความเป็นจริงและความต้องการในสภาพชีวิตของบุคคล เมื่อบุคคลมีประสบการณ์หรือเกิดปัญหา เช่น ความขัดแย้งระหว่างตนกับสิ่งแวดล้อม สิ่งบุคคลนั้นให้คุณค่ายอมเป็นสิ่งที่สนองความต้องการ ได้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยในสภาพการของบุคคลนั้น (Suitability and Serviceability)
2. ค่านิยมก่อให้เกิดแรงกระตุ้น (Vital Impulse) ในการสร้างเป้าหมาย ความมุ่งหวังในสิ่งที่นิยม (End in View) บุคคลจึงเกิดความต้องการและความสนใจที่จะแสวงหาวิธีการและหนทางให้ได้สิ่งที่นิยม
3. การให้ค่านิยม เป็นพฤติกรรมที่ศึกษาได้ด้วยวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Study) ในรูปของการสังเกต การวิเคราะห์ การทดสอบ และพิสูจน์
4. การทำความเข้าใจกับค่านิยมที่แท้จริง ขึ้นอยู่กับความสามารถวิเคราะห์ ถึงความต้องการปัจจุบันของบุคคล และการคาดคะเนว่าเขาจะได้รับคามพึงพอใจสภาพการใด และด้วยวิธีการใด จึงต้องมีการวิเคราะห์และนับประเมินใหม่อยู่เสมอ

3.2.2 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของโรคิช (Milton Rokeach, 1968) ตามที่สุนทรี โคมิน และสนิท สมัครการ (2522) ได้อธิบายไว้สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ค่านิยมเป็นความเชื่อชนิดพรรณากำหนดการ มีลักษณะถาวรประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนความระลึกรู้ (Cognitive) หมายถึง บุคคลนั้นรู้ในทางที่ถูกของการกระทำ หรือรู้เป้าหมายที่ถูกในชีวิตที่พยายามไฝหา ส่วนความรู้สึกสัมผัสพันธ์ (Affective) ซึ่งหมายถึง บุคคลนั้นชอบหรือไม่ชอบ เห็นด้วยและสนับสนุน หรือไม่เห็นด้วยหรือคัดค้านค่านิยมนั้น และ

ส่วนองค์ประกอบของพฤติกรรม (Directive of Behavior) หมายถึง ค่านิยมเป็นตัวนำไปสู่พฤติกรรม หรือใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเมื่อถูกกระตุ้นให้เกิดการกระทำ

2. ค่านิยมเปลี่ยนแปลงได้ยาก จึงทำให้เกิดการต่อเนื่องกันของบุคลิกภาพสังคมและวัฒนธรรม ขณะเดียวกันประสบการณ์ในช่วงชีวิตของคนก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมได้ และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะไม่เกิดขึ้นในลักษณะชั่วคราวช่วยตามอารมณ์ขึ้นลงของมนุษย์

3. ค่านิยมมีลักษณะเปรียบเทียบความสำคัญ ทั้งนี้เพราะในช่วงชีวิตของมนุษย์จะต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมมากขึ้นเรื่อย ๆ ได้พบเห็นสถานการณ์ต่าง ๆ มากมาย และจะพบว่าในแต่ละสถานการณ์ก็จะมีหลายค่านิยม ซึ่งอาจเป็นค่านิยมที่ไม่สอดคล้องกันหรือไม่ตรงกับที่ได้รับรู้มา มนุษย์จึงต้องตัดสินใจเลือกค่านิยมอันใดอันหนึ่ง จึงทำให้เกิดการจัดลำดับค่านิยมโดยให้ความสำคัญแตกต่างกันตามความรู้สึก ซึ่งส่วนนี้ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย

จากทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ค่านิยมเป็นความเชื่อ ความปรารถนาของบุคคลที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมและการกระทำ ค่านิยมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามประสบการณ์ และกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งทำให้ค่านิยมของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน ดังนั้น การที่จะให้เด็กเกิดค่านิยมที่ดี ตามที่ต้องการปลูกฝังนั้น ควรมีการจัดประสบการณ์ และกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่ดี และเป็นไปตามกระบวนการหรือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะทำให้เด็กเกิดค่านิยมที่ดีได้

3.3 การเกิดค่านิยมและการพัฒนาค่านิยม

การเกิดค่านิยมและการพัฒนาค่านิยมให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล เป็นการเสริมสร้างและพัฒนาบุคคลให้เกิดค่านิยมที่ดีและเหมาะสม ซึ่งจะแสดงออกมาในลักษณะของการแสดงออกทางพฤติกรรม ดังนั้น นักการศึกษาและนักจิตวิทยาได้กล่าวถึง วิธีการเสริมสร้างและการพัฒนาให้บุคคลเกิดค่านิยมที่ดีที่เหมาะสมไว้อย่างหลากหลาย ได้แก่

พรรรณี ชูทัย (2522 อ้างถึงใน พันคำ มีโพหนอง,2533) กล่าวว่า ค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้ และค่านิยมมีลักษณะดังนี้

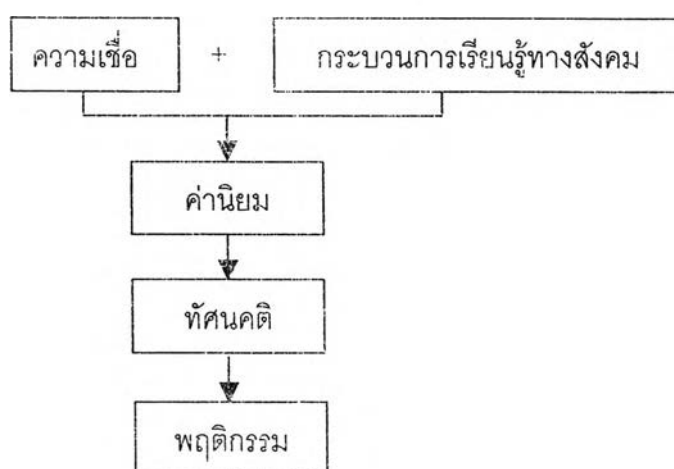
1. ได้รับการอบรมมาตั้งแต่เกิด มีการให้รางวัลเมื่อทำสิ่งที่ดีงาม และจะถูกลงโทษเมื่อผู้ใหญ่เห็นว่าเด็กทำผิด

2. รับจากสังคมมาเป็นของตน เพื่อให้เกิดความสนใจว่าสังคมจะยอมรับหลายทาง เช่น เกิดจากความนึกคิดของตน ชักชวน หรือชี้ชวน การอบรม การศึกษาเล่าเรียน

การบังคับตัว บทกฎหมายและข้อบังคับ การเห็นตามกัน การปลุกใจ ความหวง อุดมการณ์ ความนิยมตามยุคตามสมัย ความเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นต้น

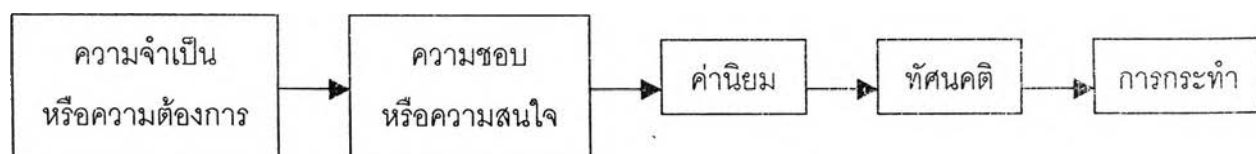
สไนท สัมครการ (2522 อ้างถึงใน วุฒิมพงษ์ ทองก้อน, 2537) มีความคิดว่า จุดกำเนิดของค่านิยมอยู่ที่ความเชื่อและกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมร่วมกันแล้วจึงเกิดค่านิยมขึ้น จากนั้นจึงเกิดเป็นทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลในที่สุด แนวคิดของ สไนท สัมครการเกี่ยวกับการเกิดค่านิยมสามารถแสดงในรูปของแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 การเกิดค่านิยมตามแนวคิดของ สไนท สัมครการ

สาโรช บัวศรี (2526) มีความคิดเกี่ยวกับการเกิดค่านิยม ว่า ค่านิยมเริ่มจากความจำเป็นและความต้องการ ขึ้นต่อไปจะเกิดเป็นความชอบหรือความสนใจ ซึ่งจะเข้าไปกระตุ้นให้เกิดความนิยมชมชอบ และเข้าใจคุณค่าจนกลายเป็นค่านิยม ถ้าค่านิยมก่อตัวในระยะเวลานานพอสมควร ทำให้เกิดสภาวะความพร้อมที่จะกระทำอยู่ในใจเรียกว่า ทัศนคติ ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล และสามารถแสดงแนวคิดดังกล่าวเป็นแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 3 การเกิดค่านิยมตามแนวคิดของสาโรช บัวศรี (2526)

พระธรรมปิฎก (2535) กล่าวถึงการพัฒนาค่านิยมว่า การพัฒนาค่านิยมขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความเห็น ความเข้าใจ หรือการยอมรับ หรือที่เรียกว่า "อุดมคติ" ของบุคคลที่ยึดถือเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต อุดมคติที่บุคคลยึดถือมี 2 แบบ คือ

1. แบบที่ชอบใจ ถูกใจและรับเอามายึดถือไว้
2. แบบพิจารณามองเห็นเหตุผลด้วยตัวเอง เข้าใจชัดเจน แน่ใจ แล้วยึดถือปฏิบัติ

สุมน อมรวิวัฒน์ (2538) เสนอแนะถึงการพัฒนาค่านิยมว่า ผู้ใหญ่ต้องรู้จักพูด ชักจูง หลอมน้าวมจนเด็กเชื่อฟัง อย่างขู่เข็ญเด็ก เพราะจะทำให้เด็กเชื่อฟังชั่วคราวช่วยเท่านั้น ต้องรู้จักอธิบายเหตุผล สร้างศรัทธา เสริมแรงให้เด็กสนใจ พิสูจน์ให้เห็นจริงในสิ่งดีชั่ว และกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้ใหญ่ต้องสังเกตพฤติกรรมของเด็กอยู่เสมอ และรู้จักห้ามปรามอย่างใจเย็น การอบรมเด็กนั้นต้องใช้เวลาและอดทนค่อยเป็นค่อยไป

ทศนา แชมมณี (2542) กล่าวถึงการเกิดค่านิยมไว้ว่า การเกิดค่านิยมอาจมาจากการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งสามารถที่จะถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อม ๆ กัน โดยตัวแบบอาจเป็นบุคคลจริง ๆ เป็นสัญลักษณ์ ได้แก่ ตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การ์ตูน หรือหนังสือนวนิยาย เป็นต้น และจากการเกิดค่านิยมดังกล่าวนี้ ทศนา แชมมณี ได้กล่าวถึง วิธีการพัฒนาค่านิยมให้เกิดแก่นักเรียนโดยใช้การสังเกตตัวแบบ ควรดำเนินการเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความใส่ใจและตั้งใจสังเกตตัวแบบ
2. การเสนอตัวแบบ ตัวแบบจะต้องมีลักษณะเด่นชัด ไม่สลับซับซ้อนจนเกินไป เป็นตัวแบบที่มีคุณค่ามีประโยชน์ สามารถดึงดูดจิตใจ และทำให้ผู้สังเกตพึงพอใจ
3. การช่วยให้ผู้เรียนเก็บจำตัวแบบนั้น โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดทำเป็นรหัส หรือโครงสร้างให้จำได้ง่าย การชักซ้อมลักษณะของตัวแบบในความคิดและชักซ้อมด้วยการกระทำ
4. การจูงใจให้ผู้เรียนปฏิบัติโดยการช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ เห็นคุณค่า หรือเห็นผลที่น่าพึงพอใจของการปฏิบัติ รวมทั้งการช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ความสามารถของตน และเรียนรู้วิธีการกำกับตนเอง
5. การลงมือกระทำหรือปฏิบัติโดยช่วยให้ผู้เรียนได้ลงมือทำ สังเกตการกระทำของตนเอง ให้ผู้เรียนได้ข้อมูลย้อนกลับ และให้ผู้เรียนได้เทียบเคียงการกระทำของตนกับภาพตัวแบบในความคิด

พนัส หันนาคินทร์ (2526) ได้แบ่งขั้นตอนการพัฒนาและปลูกฝังค่านิยมไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ค่านิยม หรือจริยธรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้น โดยชี้ให้เห็นประโยชน์ และคุณค่าของค่านิยมเหล่านั้น

2. ให้ความรู้ถึงองค์ประกอบและวิธีการปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามค่านิยมและจริยธรรมนั้น ๆ

3. ให้มีการปฏิบัติตามค่านิยมหรือจริยธรรมนั้นอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัยประจำตัวต่อไป และมีการติดตามการปฏิบัติ

ทั้งนี้ สอดคล้องกับขั้นตอนการส่งเสริมและพัฒนานโยบายของไกรนุช ศิริพูล (2531) ซึ่งเสนอขั้นตอนไว้ 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 สร้างศรัทธาให้เกิดแก่ค่านิยมนั้น ๆ โดยวิธีทำให้ดูเป็นตัวอย่าง พูดเกลี้ยกล่อมชักจูง และให้เหตุผลที่น่าเชื่อถือ

ขั้นที่ 2 ให้ความรู้ หรือความคิดรวบยอดในค่านิยม โดยใช้หลักและวิธีการ เช่น การสอนเรื่องง่าย ๆ ไปสู่เรื่องยาก จากสิ่งใกล้ตัวไปหาสิ่งไกลตัว และจากรูปธรรมไปหานามธรรม

ขั้นที่ 3 ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามค่านิยม

ทวีป อภิลิทธิ (2527 อ้างถึงใน พรพิพัฒน์นา เพิ่มผล, 2545) ได้เสนอขั้นตอนและวิธีการส่งเสริมค่านิยม ดังนี้

ขั้นที่ 1 ให้ทำกิจกรรมที่จะต้องคิดและตัดสินใจ เพื่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง กิจกรรมที่ให้ทำจะใช้หลายรูปแบบที่ทั้งประเด็นคำถามปลายเปิดไว้ให้คิดและตัดสินใจ โดยใช้เรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีปัญหาเกี่ยวข้องกับค่านิยมทางจริยธรรมตามที่ต้องการจะปลูกฝัง เป็นปัญหาตุ๊กตา และตั้งประเด็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจได้

ขั้นที่ 2 ให้คิดและตัดสินใจด้วยความคิดและเหตุผลของตนเอง ในขั้นนี้เมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมขั้นที่ 1 คือ ได้ศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ มาแล้วให้ผู้เรียนแต่ละคนคิดหาเหตุผลและตัดสินใจตามประเด็นคำถามที่ตั้งไว้ด้วยตนเอง แล้วจดบันทึกความคิดเห็น พร้อมด้วยเหตุผลในการตัดสินใจของตนไว้ในกระดาษ

ขั้นที่ 3 ให้ร่วมกันคิดหาเหตุผลและตัดสินใจโดยกลุ่มย่อย ในขั้นนี้หลักจากผู้เรียนตัดสินใจด้วยตนเองแล้ว ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มย่อยช่วยกันอภิปรายคิดหาเหตุผลในประเด็นเดิม และสรุปออกมาเป็นความคิดเหตุผลและการตัดสินใจของกลุ่ม แล้วให้ผู้เรียนแต่ละคนนำไปเปรียบเทียบกับความคิดและเหตุผลในการตัดสินใจของตนเองตั้งแต่แรกว่าสอดคล้องกันหรือไม่ ถ้าไม่สอดคล้องจะปรับเปลี่ยนความคิดของตนเองหรือไม่อย่างไร ซึ่งการทำกิจกรรมในขั้นนี้นอกจากผู้เรียนแต่ละคนจะได้อภิปรายกันอย่างกว้างขวางด้วยเหตุและผลของตนเองแล้ว การตัดสินใจของกลุ่มก็มีส่วนช่วยปรับความคิดเห็นและการตัดสินใจของผู้เรียนบางคนที่มีความคิดและการตัดสินใจแตกต่างจากแนวทางที่ถูกต้องและควรจะเป็นให้ยอมรับได้

ขั้นที่ 4 ให้ร่วมกันคิดหาเหตุผลและตัดสินใจโดยกลุ่มย่อย ในขั้นนี้หลังจากการคิดหาเหตุผล และการตัดสินใจของกลุ่มย่อยแล้ว ให้ผู้เรียนทั้งหมดกลับเข้าไปกลุ่มใหญ่ เพื่อให้

ตัวแทนของกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอความคิดและเหตุผลของกลุ่ม และเกิดการอภิปรายผลร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมนี้ทำให้เกิดการปรับความคิดและเหตุผลของกลุ่มย่อยที่แตกต่างจากกลุ่มใหญ่ได้อีกครั้งหนึ่ง และเชื่อว่าถ้ามีการอภิปรายกันด้วยความคิดและเหตุผลต่าง ๆ และการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่ น่าจะถูกต้องและไม่เบี่ยงเบนไปจากเป้าหมายของค่านิยมที่ต้องการปลูกฝังมากนัก

ขั้นที่ 5 สร้างข้อตกลงกติกากฎเกณฑ์ และแนวทางปฏิบัติ ในขั้นนี้คาดว่าผู้เรียนจะต้องตัดสินใจหรือยอมรับค่านิยมอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยใจ ด้วยความคิดของเขาเองว่าดีหรือไม่ดี ชอบหรือไม่ชอบ เห็นคุณค่าหรือไม่เห็นคุณค่าแล้ว ทั้งนี้ผู้สอนควรกระตุ้นให้ผู้เรียนร่วมกันเสนอแนวทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

สรุปได้ว่า การเกิดและการพัฒนาค่านิยมให้เกิดขึ้นได้นั้น เกิดขึ้นได้จากปัจจัยหลายด้าน ทั้งประสบการณ์ กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม การสังเกตจากต้นแบบ การได้รับการอบรมสั่งสอน เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในค่านิยม ให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญ ผลดีของการปฏิบัติตนตามค่านิยมที่ดี แล้วนำมาพิจารณาด้วยความชอบ ความสนใจ ความเชื่อมั่นเกิดการเห็นคุณค่า การยอมรับ แล้วจึงปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนพิจารณาแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดีแล้วและควรกระทำ แล้วเมื่อปฏิบัติตนตามค่านิยมที่ดีอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเป็นความเคยชินแล้วจะพัฒนาเป็นลักษณะนิสัยในที่สุด

3.4 การวัดค่านิยม

การวัดค่านิยมสามารถวัดได้จากพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกทางความรู้สึก ความคิด และพฤติกรรมการปฏิบัติตน ซึ่งนักการศึกษาและนักสังคมวิทยา ได้เสนอแนวทางในการวัดค่านิยมไว้อย่างหลากหลายดังนี้

เคลลิงเจอร์ (Kerlinger, 1973 : 499 อ้างถึงในศิริพจน์ ฤกษ์สถาป, 2540) กล่าวว่า ค่านิยมของคนเรานั้น สามารถจะวัดได้จากพฤติกรรม เจตคติ หรือความคิดเห็นของคนเรา ทั้งนี้เนื่องจากค่านิยมเป็นการแสดงความนิยมชมชอบต่อบุคคล สิ่งของหรือเหตุการณ์ต่างๆ โดยการประเมินค่า หรือตีค่าภายใต้บรรทัดฐานของสังคม และค่านิยมของคนเรานั้น จะแสดงออกในทิศทางดีหรือไม่ดี ควรทำหรือไม่ควรทำ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

สนิท สมักรการ (2522) ให้ความเห็นไว้ว่า ค่านิยมความคิดทางสังคมศาสตร์ที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง จึงต้องอาศัยการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลแทน ดังนั้นการวัดค่านิยมจึงต้องวัดจากพฤติกรรมแทน

ไพฑูริย์ เครือแก้ว (2523 อ้างถึงในชูลีพร อินทรไพบุลย์, 2536) กล่าวถึงการสังเกต ค่านิยมของคนเราว่า การที่จะทราบว่าคุณคนนั้นมีค่านิยมเป็นอย่างไร ให้สังเกตหรือดูได้อย่าง คร่าว ๆ จากพฤติกรรมต่าง ๆ 5 ประการ คือ

1. ดูจากสิ่งที่คุณคนได้เลือกในชีวิตประจำวันของเขาว่า คนนี้คนนั้นได้เลือกทำอะไร ชื่อ อะไร เป็นต้น ซึ่งพอจะเป็นช่องทางส่องให้เราเข้าใจถึงค่านิยมของคนนั้น
2. ดูจากทิศทางแห่งความสนใจของคุณคน คนเราแต่ละคนจะมีทิศทางของความสนใจที่ พอจะสังเกตได้
3. ดูจากคำพูดที่ได้แสดงออกโดยทั่ว ๆ ไป คนเรามักแสดงค่านิยมของตนเองออกมากทาง คำพูดเสมอ เช่น พูดว่าสิ่งนั้นดี สิ่งนั้นไม่ดี ความประพฤติกรรมอย่างนั้นน่าเกลียด อย่างนั้นน่า ชมเชย เป็นต้น
4. ดูได้จากคำพูดที่ใช้ในการสนทนา เราจะสังเกตเห็นเสมอ ๆ ในวงการสนทนาทั่ว ๆ ไป คำพูดหรือความคิดเห็นบางสิ่งบางอย่าง จะทำให้ทราบค่านิยมของคนนั้น ๆ ว่ามีอะไรบ้าง
5. ดูได้จากการคิด การเขียน ของบุคคลซึ่งมักจะแสดงออกมากถึงหลักการ อุดมการณ์ ความคิด ความฝัน และรสนิยมของตัวเองออกมาเสมอ สิ่งเหล่านี้เป็นแนวทางที่จะเข้าใจ ค่านิยมของแต่ละคนได้เป็นอย่างดี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ได้กล่าวถึงสิ่งที่วัดคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ไว้ 4 ประการ คือ

1. วัดความรู้ (Knowledge) เป็นการวัดความรู้เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยมนั้น
2. วัดทัศนคติ หรือ เจตคติ (Attitude) คือ ความโน้มเอียงทางจิตใจอันเนื่องมาจากการ มองเห็นคุณประโยชน์ และโทษของสิ่งนั้น ๆ
3. วัดเหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral reasoning) คือ การวัดเหตุผลที่นำมาสนับสนุนให้ ผู้เรียนกระทำหรือไม่กระทำในสิ่งนั้น ๆ
4. วัดพฤติกรรมแสดงออก (Action) เป็นการแสดงออกในการกระทำดี ละเว้นชั่ว ดังนั้นการวัดคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมต้องสามารถวัดได้จากการกระทำ หรือการแสดงออก

สรุปได้ว่า การวัดค่านิยม สามารถวัดได้จากความรู้สึกรู้สึกนึกคิด และการแสดงออกของ พฤติกรรมที่เป็นหลักการดำเนินชีวิตของคุณคนนั้น

3.5 การปลูกฝังค่านิยมอันพึงประสงค์ขั้นพื้นฐาน

นภวรรณ มายะการ (2528) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการปลูกฝังค่านิยมอันพึงประสงค์ให้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาในจังหวัดฉะเชิงเทรา ผลวิจัยพบว่า ครูประจำชั้นมีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยมด้านการมีสังคม การมีวินัยในตนเอง และการประหยัดให้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาอยู่ในระดับมาก

พันคำ มีโพหนอง (2533) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการของครูผู้ปกครองและนักเรียนชั้นประถมศึกษา ลังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนหญิงมีค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการสูงกว่านักเรียนชาย และค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการของนักเรียนและผู้ปกครองมีความสัมพันธ์กันทางบวกในทุกด้าน

ผาสุขสันต์ ไหมทิพย์ (2540) ได้ศึกษาเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานของนักเรียนที่มีภูมิหลังต่างกัน ผลวิจัยพบว่า 1) นักเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานในระดับมาก 2) เมื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานโดยรวมของนักเรียนที่มีระดับการศึกษาและศาสนาต่างกันพบว่าไม่แตกต่างกัน 3) เมื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานโดยรวมของนักเรียนที่มีสภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวต่างกัน พบว่าไม่แตกต่างกัน เมื่อแยกพิจารณาค่านิยมแต่ละด้านพบความแตกต่างกันในด้านการพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ โดยนักเรียนที่มีสภาพเศรษฐกิจทางครอบครัวต่ำมีการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานสูงกว่านักเรียนที่มีสภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวปานกลาง 4) เมื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานโดยรวมของนักเรียนที่มีการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน พบว่าแตกต่างกัน เมื่อแยกพิจารณาค่านิยมแต่ละด้านพบว่าแตกต่างกัน ในแต่ละด้าน โดยนักเรียนที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานสูงกว่าแบบปล่อยปละละเลยในทุก ๆ ด้าน และนักเรียนที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าแบบปล่อยปละละเลยในด้านการพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ การประหยัดและออม และด้านการปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา

ศิวาพร อินเนียม (2541) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การศึกษาค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการกับการปฏิบัติงานของบุคลากรสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการมีความคิดเห็นต่อค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการกับการปฏิบัติงานโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏว่าค่านิยมพื้นฐานทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกัน

เขาวลิต สุโลมานดี (2543) ได้ศึกษาการนำความรู้เรื่องค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในกรุงเทพมหานคร ผลวิจัยพบว่า นักเรียนนำความรู้เรื่องค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการไปปฏิบัติบ่อยแต่ไม่สม่ำเสมอ และนักเรียนที่ให้

ล้มภาษณ์เห็นตรงกันว่า ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ มีความสำคัญทำให้รู้จักประหยัด มีความอดทน มีความรับผิดชอบ พึ่งตนเองได้ มีใจอ่อนโยนและมีระเบียบ โดยเฉพาะมีการนำค่านิยมดังต่อไปนี้ไปปฏิบัติ คือ ความอดทน ปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด ละสมเงินฝาก และชื่อของผลิตในไทย

แกรดี (Grady,1980) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาการสอนในโรงเรียนคาทอลิกจะมีผลต่อทัศนคติของนักเรียนที่มีค่านิยมต่าง ๆ ในด้านการเห็นประโยชน์ส่วนร่วม ความเป็นอิสระ ความไว้วางใจ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนหญิงมีแนวโน้มที่จะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วมมากกว่านักเรียนชายในขณะที่ รอทสไตน์ (Rothstein,1984) ได้ทำการศึกษาเรื่องอิทธิพลของบิดามารดาต่อค่านิยมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ผลการศึกษาพบว่า บิดามารดามีอิทธิพลต่อค่านิยมของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะเรื่องความคาดหวังในเรื่องที่ต้องการของบิดามารดาต่อนักเรียน

จากงานวิจัยข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า การปลูกฝังค่านิยมอันพึงประสงค์ทั้ง 5 ประการนั้น ครู และผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมพื้นฐานให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ทั้งนี้ ค่านิยมขั้นพื้นฐาน 5 ประการที่นักเรียนควรมีในตนเองนั้น สอดคล้องกับค่านิยมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ผู้วิจัยต้องการปลูกฝังในเรื่อง ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร และความรอบคอบให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน เพราะค่านิยมเหล่านั้นนอกจากจะเป็นค่านิยมอันพึงประสงค์แล้ว ยังเป็นค่านิยมที่ควรยึดถือในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความพอเพียงในตนเอง

4. การพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม (Bloom)

4.1 แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม

บลูมได้จัดลำดับขั้นของการเรียนรู้ด้านเจตคติ หรือความรู้สึก (Affective Domain) ไว้ 5 ประการ คือ

1. ขั้นการรับรู้ (receiving or attending) ในขั้นนี้จัดว่าเป็นขั้นแรกของพฤติกรรมด้านความรู้สึก ซึ่งหมายถึง ผู้เรียนได้รับรู้ต่อสิ่งเร้า สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวเพื่อกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ค่านิยมที่ต้องการปลูกฝังในตัวผู้เรียน โดยผู้เรียนสามารถเก็บเรื่องราว ความรู้ต่างๆ ได้ถูกต้อง และในขั้นนี้ได้แบ่งการรับรู้ไว้ ดังนี้

- 1.1 ความตระหนักรู้ (awareness) หรือการรับรู้ หมายถึง ความสามารถในการรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นในสภาวะของจิตใจ เช่น การรู้จักความงามของเครื่องประดับ เป็นต้น

1.2 ความเต็มใจที่จะรับรู้ (willingness to receive) หมายถึง ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจและเต็มใจที่จะรับสิ่งเร้าต่าง ๆ ด้วยการให้ความสนใจ เอาใจใส่ ตั้งใจสังเกตในสิ่งเร้า นั้น ๆ เช่น ขณะที่เพื่อนพูดก็ตั้งใจฟังอย่างดี การปฏิบัติตัวตามขนบธรรมเนียมประเพณี

1.3 การควบคุมหรือการเลือกให้ความสนใจ (controlled or selected attention) หมายถึง การแยกแยะสิ่งเร้าออกให้เห็นถึงความแตกต่างกันโดยความรู้สึก เป็นการควบคุมความตั้งใจ ซึ่งผู้เรียนจะให้ความสนใจต่อสิ่งเร้าที่ตนเองรู้สึกชอบ และไม่ให้ความสนใจต่อสิ่งเร้าที่ตนเองรู้สึกไม่ชอบ

2. ขั้นการตอบสนอง (responding) ในขั้นนี้ผู้เรียนจะเริ่มมีปฏิกิริยาต่อสิ่งเร้า ซึ่งผู้เรียนจะแสดงอาการปรารถนาที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรม และเรื่องราวต่าง ๆ ที่ตนเองพึงพอใจ แล้วมีโอกาสได้ตอบสนองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง และในขั้นนี้ได้แบ่งการตอบสนอง ดังนี้

2.1 การยินยอมตอบสนองต่อสิ่งเร้า (acquiescence in responding) เป็นการเชื่อฟัง ซึ่งอาจจะไม่เต็มใจ แต่ยินยอมที่จะตอบสนอง โดยที่พฤติกรรมของการตอบสนองนั้นไม่ได้ยอมรับอย่างเต็มที่ เช่น การที่นักเรียนปฏิบัติโดยเชื่อฟังครู แต่ไม่ได้เต็มใจที่จะปฏิบัติ เป็นต้น

2.2 การเต็มใจที่จะตอบสนอง (willingness to respond) เป็นการแสดงออกของพฤติกรรมด้วยความเต็มใจ สม่ครใจ ไม่ได้ทำเพราะถูกบังคับ

2.3 การพอใจในการตอบสนอง (satisfaction in response) เป็นสภาวะอารมณ์ของบุคคลที่เกิดความรู้สึกพึงพอใจจากการตอบสนองนั้น เช่น การตอบสนองทางอารมณ์ที่รู้สึกเพลิดเพลินในการฟังดนตรี ดูกีฬา อ่านหนังสือ เป็นต้น

3. ขั้นการเห็นคุณค่า (valuing) ในขั้นนี้ เป็นการแสดงออกถึงความผูกพัน ความมีส่วนร่วมต่อผลผลิตของสังคมจนมีการยอมรับและนำมาเป็นความเชื่อของตนเอง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ผู้เรียนได้รับประสบการณ์และการประเมินค่าเกี่ยวกับค่านิยมของนักเรียนเอง และผลจากสังคม ทำให้เกิดเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น ขั้นการเห็นคุณค่านี้ประกอบด้วย

3.1 ขั้นยอมรับค่านิยม (acceptance of a value) เป็นการให้เหตุผลรับรองคุณค่าของสถานการณ์ สิ่งเร้า ความเชื่อ ความรู้สึก คุณลักษณะเด่นของขั้นยอมรับคุณค่า คือ การตอบสนองความรู้สึกอย่างคงที่

3.2 การนิยมชมชอบในค่านิยม (preference for a value) เป็นการแสดงตนอย่างเปิดเผยว่าตนเองชื่นชอบในคุณค่าใด แสดงให้เห็นว่าบุคคลนั้นเต็มใจผูกพันตนเองกับสิ่งที่ตนยอมรับในค่านั้น เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจังต่อการจัดการแสดงศิลปะ เป็นต้น

3.3 การผูกมัดในค่านิยม (commitment) เป็นการแสดงพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อที่ตนเองยึดถือ โดยมีความแน่นอนจนเกือบเป็นผู้ที่มีค่านิยม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับอย่างแน่วแน่พันต่อความคิดบางอย่าง เช่น ความรับผิดชอบที่มีต่อกลุ่ม การมีอุดมการณ์ของประชาธิปไตย เป็นต้น

4. ขั้นการจัดระบบ (organization) ในขั้นนี้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลเห็นคุณค่าหรือเกิดค่านิยมแล้ว ก็จะมีการพิจารณาและรวบรวม แล้วจัดคุณค่าให้มีระบบ เป็นการเห็นความสัมพันธ์ของคุณค่าเหล่านั้น และกำหนดค่านิยมที่เด่นและสำคัญ โดยขั้นนี้ผู้เรียนรับค่านิยมที่ตนเห็นคุณค่านั้นเข้ามาอยู่ในระบบค่านิยมของตน การจัดคุณค่าแบ่งได้ ดังนี้

4.1 การสร้างความคิด หรือมโนทัศน์เกี่ยวกับค่านิยมนั้น (conceptualization of value) ในขั้นนี้เป็นการแสดงให้เห็นคุณค่าในสิ่งที่ตนเองจะยึดถือ เช่น การพยายามพิสูจน์หาลักษณะของศิลปะที่ตนเองชอบ การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

4.2 การจัดระบบค่านิยมให้เป็นระเบียบ (organization of a value system) ในขั้นนี้เป็นการนำคุณค่าในสิ่งที่ยึดถือมาหาความสัมพันธ์ เพื่อสร้างเป็นลักษณะคงที่แน่นอน แล้วกำหนดเป็นแนวคิด ปรัชญาชีวิต เช่น การเห็นกับประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เป็นต้น

5. ขั้นการสร้างลักษณะนิสัยตามค่านิยมที่ยึดถือ (characterization by a value or value complex) ในขั้นนี้บุคคลจะจัดระบบคุณค่าหรือจัดค่านิยมที่มีอยู่แล้วเข้าด้วยกัน เป็นลักษณะคงที่แน่นอน คุณค่าที่ได้จากการจัดระบบนี้จะเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของแต่ละบุคคล เป็นการปรับตัวให้เกิดการบูรณาการ (integration) เกี่ยวกับค่านิยม ความเชื่อ ความคิด เจตคติที่สร้างพฤติกรรม และเป็นลักษณะประจำตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งขั้นนี้ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนรับมาอย่างสม่ำเสมอและทำจนกระทั่งเป็นนิสัย ในขั้นนี้แบ่งได้ ดังนี้

5.1 การวางหลักทั่วไป (generalized set) ในขั้นนี้จะเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่ช่วยให้บุคคลสามารถจัดลำดับเกี่ยวกับเรื่องราวของตนที่จะแสดงออก และช่วยในการกำหนดหลักการทั่วไปของการแก้ปัญหา หรือควบคุมปัญหาต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับบุคคลนั้น เช่น ความพร้อมที่จะตัดสินใจปัญหา โดยคำนึงถึงผลที่เกิดตามมาในสถานการณ์นั้น ๆ

5.2 การแสดงลักษณะนิสัย (characterization) เป็นการรวบรวมความเชื่อ เจตคติ ค่านิยม ไว้ในตัวบุคคล และแสดงออกมาในรูปของบุคลิกภาพ ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้ โดยบุคคลอื่น การแสดงลักษณะนี้ค่อนข้างจะถาวร เช่น การมีปรัชญาชีวิต การมีความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นต้น

จากแนวความคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมข้างต้น จะเห็นได้ว่า แนวคิดดังกล่าวเป็นการพัฒนาตามลำดับขั้นที่มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด และกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมการปฏิบัติตัวอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเป็นลักษณะนิสัย

4.2 การพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมสู่กระบวนการเรียนการสอน

จากแนวคิดของบลูมในการพัฒนาด้านจิตพิสัย ทั้ง 5 ขั้นนั้น ทิศนา ขัมมณี (2545) ได้นำมาจัดเป็นกระบวนการเรียนการสอน เพื่อปลูกฝังค่านิยมต่างๆให้แก่ผู้เรียน โดยดำเนินการตามลำดับขั้นทั้ง 5 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 การรับรู้ค่านิยม (receiving or attending) ขั้นนี้ควรจัดประสบการณ์ หรือสถานการณ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ในค่านิยมนั้นอย่างใส่ใจ เช่น การนำเสนอกรณีตัวอย่างที่เป็นประเด็นปัญหาขัดแย้งเกี่ยวกับค่านิยม คำถามที่ท้าทายความคิดเกี่ยวกับค่านิยมนั้น เป็นต้น และในขั้นนี้ควรกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมดังนี้

1. การรู้ตัว (awareness)
2. การเต็มใจรับรู้ (willingness)
3. การควบคุมการรับรู้ (control)

ขั้นที่ 2 การตอบสนองต่อค่านิยม (responding) ขั้นนี้ควรจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนมีโอกาสตอบสนองต่อค่านิยมนั้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น ให้พูดแสดงความคิดเห็นต่อค่านิยมนั้น ให้ลองทำตามค่านิยมนั้น ให้สัมภาษณ์หรือผู้คุยกับผู้ค่านิยมนั้น เป็นต้น ซึ่งในขั้นนี้ควรกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมดังนี้

1. การยินยอมตอบสนอง (acquiescence in responding)
2. การเต็มใจตอบสนอง (willingness to respond)
3. ความพึงพอใจในการตอบสนอง (satisfaction in response)

ขั้นที่ 3 การเห็นคุณค่าของค่านิยม (valuing) ขั้นนี้ควรจัดประสบการณ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น เช่น การให้ลองปฏิบัติตามค่านิยมแล้วได้รับการตอบสนองในทางที่ดี เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับตนหรือบุคคลอื่นที่ปฏิบัติตามค่านิยมนั้น เห็นโทษหรือได้รับโทษจากการละเลยไม่ปฏิบัติตามค่านิยมนั้น เป็นต้น ในขั้นนี้ควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม ดังนี้

1. การยอมรับในคุณค่านั้น (acceptance of a value)
2. การชื่นชอบในคุณค่านั้น (preference for a value)
3. ความผูกพันในคุณค่านั้น (commitment)

ขั้นที่ 4 การจัดระบบค่านิยม (organization) ขั้นนี้เกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนเห็นคุณค่าของค่านิยมและเกิดเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น และมีความโน้มเอียงที่จะรับค่านิยมนั้นมาใช้ในชีวิตของตน ผู้สอนควรกระตุ้นให้ผู้เรียนพิจารณาค่านิยมนั้นกับค่านิยมอื่น ๆ ของตน และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมต่างๆ ของตน และในขั้นนี้ควรกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมสำคัญ ดังนี้

1. การสร้างมโนทัศน์ในคุณค่านั้น (conceptualization of value)
2. การจัดระบบคุณค่านั้น (organization of a value system)

ขั้นที่ 5 การสร้างลักษณะนิสัย (characterization) ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมนั้นอย่างสม่ำเสมอ โดยติดตามผลการปฏิบัติ ให้ข้อมูลย้อนกลับ และการเสริมแรงเป็นระยะ ๆ จนกระทั่งกลายเป็นนิสัย ในขั้นนี้ควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม ดังนี้

1. การมีหลักยึดในการตัดสินใจ (generalization)
2. การปฏิบัติตามหลักยึดนั้นจนเป็นนิสัย (characterization)

กระบวนการเรียนการสอนโดยใช้แนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูมข้างต้นนั้น เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนเป็นผู้ทำกิจกรรมเองทั้งหมด และกระบวนการเรียนการสอนดังกล่าวช่วยพัฒนาให้นักเรียนเกิดการพัฒนาการด้านจิตพิสัยที่ดี และแสดงออกถึงพฤติกรรมที่เหมาะสม

4.3 การพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมและพฤติกรรมแต่ละขั้นตอน

จากขั้นตอนการพัฒนาจิตพิสัยของบลูมทั้ง 5 ขั้นตอนนั้น พรพิพัฒน์ เพิ่มผล (2545) ได้นำเสนอพฤติกรรมที่แสดงออกในแต่ละขั้นตอนการพัฒนาจิตพิสัยไว้ดังนี้

ขั้นของความรูสึก

1. ขั้นรับรู้

2. ขั้นตอบสนอง

2.1 ขั้นตอบสนองตามคำสั่ง

ข้อความที่แสดงออกถึงพฤติกรรม

1. แสดงถึงความสนใจต่อสิ่งของของความคิด
พฤติกรรม เรื่องราว

2. กล่าวถึงความแยกแยะความแตกต่าง
ของสิ่งของความคิด พฤติกรรม และ
เรื่องราว

1. ระบุถึงการจะปฏิบัติหรือการปฏิบัติตาม
คำสั่ง คำสอน คำแนะนำ กฎเกณฑ์ บทบาท
และหน้าที่ นโยบาย (อันแสดงออกถึงการ
เชื่อฟังหรือการคล้อยตาม)

ขั้นของความรู้สึก

2.2 ขั้นตั้งใจและพอใจตอบสนอง
ความสนุกสนานที่ได้ปฏิบัติ

3. ขั้นเห็นคุณค่า

3.1 ขั้นยอมรับคุณค่า

3.2 ขั้นแสดงความนิยม และ

การยึดมั่นในคุณค่าอย่างเปิดเผย

ข้อความที่แสดงออกถึงพฤติกรรม

1. การปฏิบัติด้วยการอาสาสมัคร
2. กล่าวถึงความพึงพอใจ ความยินดี
1. กล่าวถึงการยอมรับ ความซาบซึ้ง ความชื่นชอบ ต่อสิ่งของ ความคิด หรือการปฏิบัติ
2. กล่าวแสดงการยกย่อง ชมเชยต่อการปฏิบัติ
3. กล่าวถึงความพยายามในการปฏิบัติให้บ่อยขึ้น
1. กล่าวถึงการสนับสนุน การช่วยเหลือ การเข้าร่วมและมีบทบาทเกี่ยวกับการปฏิบัติที่สอดคล้องกับคุณค่าที่ยึดถือ
2. กล่าวถึงการเข้าร่วมในกลุ่มบุคคลที่สิ่ง ยึดถือคล้ายกัน
3. กล่าวถึงการปฏิบัติด้วยความเชื่อมั่น ความศรัทธา และความซื่อตรงต่อคุณค่าที่ยึดถือ
4. กล่าวถึงการคัดค้านการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับคุณค่าและการปกป้อง การปฏิบัติที่เห็นคุณค่า

สำหรับขั้นจัดระบบคุณค่าและขั้นเกิดลักษณะนิสัยไม่สามารถเขียนลักษณะการแสดงออกของพฤติกรรมและการประเมินสะท้อนความรู้สึกเหล่านั้นได้

5. กระบวนการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification)

5.1 ความหมาย

แรทส์ และคณะ (1966 อ้างถึงในหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2529 : 54) กล่าวว่า กระบวนการกระจ่างค่านิยมเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถค้นพบตนเองว่า ตนเองคิดและปฏิบัติอย่างไรต่อสิ่งต่าง ๆ และหลักการที่ถูกต้องตามความรู้สึกของตนเป็นอย่างไร ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจว่า สิ่งต่าง ๆ รวมทั้งความประพฤติดีหรือไม่ดี ถูกหรือไม่ถูก ควรแก่การยึดถือและปฏิบัติเพียงใด

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2525: 52) ได้อธิบายความหมายของกระจ่างค่านิยมไว้ว่า เป็นกระบวนการในการหาแนวทางให้คนแต่ละคนรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น ซึ่งหมายถึง รู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วยคำว่า " รู้จัก " ในที่นี้เน้นความรู้สึกหรือความคิดเห็นโดยรู้สึกว่าคุณเองคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร ไม่ใช่ " รู้ " เพราะเป็นความรู้ กระบวนการกระจ่างค่านิยมเป็นวิถีทางที่ทำให้สำรวจค่านิยมของตนเอง และทำให้ยอมรับความรู้สึกและความคิดของตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู (2529 : 7) ให้ความหมายไว้ว่า กระบวนการกระจ่างค่านิยมเป็นกระบวนการที่ให้คุณค่าได้ตรวจสอบสิ่งที่เขาเห็นคุณค่า โดยถือว่าการที่คนเราจะเห็นคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับตัวบุคคลนั้นเลือกสรรด้วยตัวเอง เห็นคุณค่าของสิ่งนั้น แล้วแสดงออกเป็นพฤติกรรม

ศักดิ์ ระเบียบ (2543 : 28) ได้ให้ความหมายของกระจ่างค่านิยมไว้ว่า เป็นกระบวนการพัฒนาค่านิยมที่ช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้ที่จะตัดสินใจ ตั้งเป้าหมาย และวางแผนชีวิต ตลอดจนพัฒนาความคิด เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความหมาย

จากความหมายที่กล่าวมานั้น กระบวนการกระจ่างค่านิยม หมายถึง กระบวนการที่ช่วยให้บุคคลเกิดความกระจ่างโดยการตรวจสอบสิ่งที่เห็นคุณค่าด้วยตนเอง และการใช้เหตุผลในการพิจารณาภายใต้เงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่กำหนดไว้

5.2 แนวคิดกระบวนการกระจ่างค่านิยมของแรทส์

กระบวนการกระจ่างค่านิยม เป็นกระบวนการพัฒนาค่านิยมที่ช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้ และเป็นวิธีการที่ช่วยในการตัดสินใจให้เรามีค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ หลุยส์ อี แรทส์ (Louis E. Raths) เมอริล ฮาร์มิน (Merrii Harmin) และซิดนีย์ ไชมอน (Sidney B. Simon) ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม และให้แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ไว้ว่า ค่านิยมคือหลักการประพฤติปฏิบัติตนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลถือว่าดีงาม ถูกต้องและควรแก่การยึดถือ โดยทฤษฎีนี้มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนสามารถค้นพบหลักการปฏิบัติตนต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างไร

และหลักการที่ดี ที่ถูก ที่ควรตามทัศนะของตนเองเป็นอย่างไร และจากทฤษฎีดังกล่าว แรทส์ และคณะ (1966) จึงได้พัฒนามาเป็น วิธีการ หรือ กระบวนการกระจ่างค่านิยม และสิ่งที่เป็นที่คาดหวังของการใช้กระบวนการกระจ่างค่านิยม ก็คือ การใช้อำนาจที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับการกระทำของคนเราเข้าด้วยกันได้ และจากแนวคิดของของหลุยส์ อี แรทส์ เมอร์ริล ฮาร์มัน และชิตินีย์ ไชมอนั้น นาดยา ปิลันธนาพันธ์ (2528 :509-510) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการกระจ่างค่านิยม ไว้ 3 ข้อ ดังนี้

1. กระจ่างค่านิยม (Value Clarification) เรียกสั้น ๆ ว่า V.C. นั้น เกิดจากความจำเป็นในการหาแนวทางการพัฒนาค่านิยม เพื่อเรียนรู้วิธีการตัดสินใจ การตั้งเป้าหมาย การวางแผนชีวิต และการพัฒนาอุดมการณ์ที่มีความหมายต่อชีวิต เนื่องจากรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันมีลักษณะการเคลื่อนย้ายถ่ายเทและความซับซ้อนกันมาก ซึ่งมีผลต่ออารมณ์ และความรู้สึก เกิดความเครียดและความกดดันต่อคนเรา จึงเกิดแนวคิดกระจ่างค่านิยมเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว
2. เป็นการส่งเสริมให้ครูเปลี่ยนแนวการสอนแบบเดิมที่คอยบ่อนคำตอแบ่งผู้เรียนด้วยการอบรมสั่งสอนมาเป็นการสอนที่สร้างภาพแวดล้อมให้ผู้เรียนได้เข้าใจ การนิยามในคุณค่าต่าง ๆ ด้วยตัวของเขาเอง ช่วยให้ครูได้เรียนรู้ที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้พิจารณาค่านิยมที่เขาชอบและค่านิยมของผู้อื่นด้วยตัวของเขาเอง
3. เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างหลักสูตรและการสอนโดยใช้จิตใจของผู้เรียนเป็นแกนกลาง แนวทางดังกล่าวจะใช้วิธีการสืบสวน (Inquiry) สร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนได้สอบถามความรู้สึกของตนเองในเรื่องต่าง ๆ ให้โอกาสผู้เรียนได้เรียนรู้ค่านิยมส่วนตัวของเขาและของผู้อื่นได้เลือกค่านิยมของตัวเองแทนที่จะให้ผู้เรียนยึดค่านิยมตามที่ผู้อื่นหยิบยื่นให้ ส่งเสริมให้ครูเปลี่ยนแนวการสอนที่เป็นเรื่องข้อเท็จจริงและมโนคติมาเน้นระดับของการให้คุณค่า การตรวจสอบค่านิยมของตนเอง
4. ในหลักการเดิมของกระจ่างค่านิยม จะไม่เน้นเนื้อหาสาระของค่านิยมเฉพาะอย่าง แต่จะให้ความสนใจเรื่องกระบวนการตรวจสอบและประเมินค่านิยมทั่วไปซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบ 2 ประการ คือ เรื่องราวหรือปัญหาเกี่ยวกับค่านิยม และวิธีการที่จะคัดเลือกและจัดอันดับค่านิยม
5. มีความเชื่อว่าค่านิยมเป็นกลาง ไม่มีค่านิยมใดที่ดีแท้ไปตลอดกาล ในทุกสถานการณ์ ค่านิยมเป็นตัวบ่งชี้ความเข้าใจในชีวิตของบุคคลแต่ละคน และถ้ามีสิ่งบ่งชี้ภาพพจน์การดำเนินชีวิตหลายอย่างกระบวนการกระจ่างค่านิยมจะช่วยให้บุคคลได้ทำความเข้าใจในสิ่งเหล่านั้นมากขึ้น
6. มุ่งที่จะใช้วิธีการคัดเลือก ค้นหาค่านิยมที่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกคน ต้องการช่วยให้บุคคลได้เกิดความกระจ่างว่าพฤติกรรมที่เขาแสดงออกมานั้น เป็นค่านิยมที่แท้จริงของเขาหรือไม่

จะเห็นได้ว่า แนวคิดกระบวนการกระจำงค่านิยมที่กล่าวข้างต้นนั้น เป็นลักษณะการมองค่านิยมของบุคคลที่จะเห็นคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมโดยเชื่อว่าเมื่อทุกคนทำความกระจำงกับค่านิยมของตนเองแล้วนั้น ก็สามารถช่วยให้ผู้อื่นเข้าใจในค่านิยมนั้นได้ด้วย และในที่สุดก็ส่งผลให้เกิดการพัฒนาค่านิยมในสังคม

5.3 ขั้นตอนกระบวนการกระจำงค่านิยม

นาตยา ปิลันธนานนท์ (2526: 34 – 42) ได้กล่าวถึงเกณฑ์ที่ แรทส์ และคณะได้กำหนดขั้นตอนกระบวนการกระจำงค่านิยมไว้ 7 ประการ ดังนี้

การเลือกค่านิยม (Choosing)

1. เลือกอย่างอิสระ คือ การเลือกค่านิยมโดยไม่มีการบังคับ เพราะถ้าสามารถเลือกค่านิยมได้อย่างอิสระแล้วนั้น จะทำให้ผู้เลือกเกิดความมั่นใจ เห็นคุณค่า เห็นความสำคัญของผลจากการเลือกค่านิยม
2. เลือกจากแนวทางเลือกต่าง ๆ คือ ก่อนการปฏิบัติพิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเลือกที่จะปฏิบัติว่ามีผลอย่างไร
3. เลือกหลังจากที่ได้พิจารณาถึงผลที่จะเกิดจากทางเลือกแต่ละทางแล้ว คือ การที่บุคคลเลือกด้วยความเต็มใจ พอใจในการเลือก ไม่ได้เลือกเพราะถูกบังคับจากใครทั้งสิ้น ไม่ได้หวังผลตอบแทน ไม่ได้กลัวถูกทำโทษ

การเห็นคุณค่าในค่านิยม (Prizing)

4. มีความสุขกับสิ่งที่ได้เลือก คือ เมื่อเราได้เลือกค่านิยมด้วยตนเองและได้ค่านิยมที่เราเลือกเอง จะทำให้เรามีความสุข เห็นคุณค่า รู้สึกพึงพอใจที่ได้เลือก และเมื่อเกิดความรู้สึกเหล่านี้ ย่อม หมายถึงว่า สิ่งที่เขาได้ตัดสินใจเลือกจะเป็นเหมือนแนวทางการดำเนินชีวิตประจำวันของเขาเอง
5. เต็มใจที่จะยึดมั่นในสิ่งที่เลือกนั้นโดยเปิดเผย คือ ผลที่เกิดจากการเลือก เพราะถ้าเลือกด้วยความพึงพอใจ และมีความสุขกับการเลือกแล้วนั้น ย่อมทำให้เกิดความภาคภูมิใจกับสิ่งที่ตนเองได้เลือก และตั้งใจที่จะยืนยัน และต้องการแสดงออกต่อบุคคลอื่น ๆ ในสิ่งที่ตนยึดมั่น เพื่อให้บุคคลอื่นรับรู้

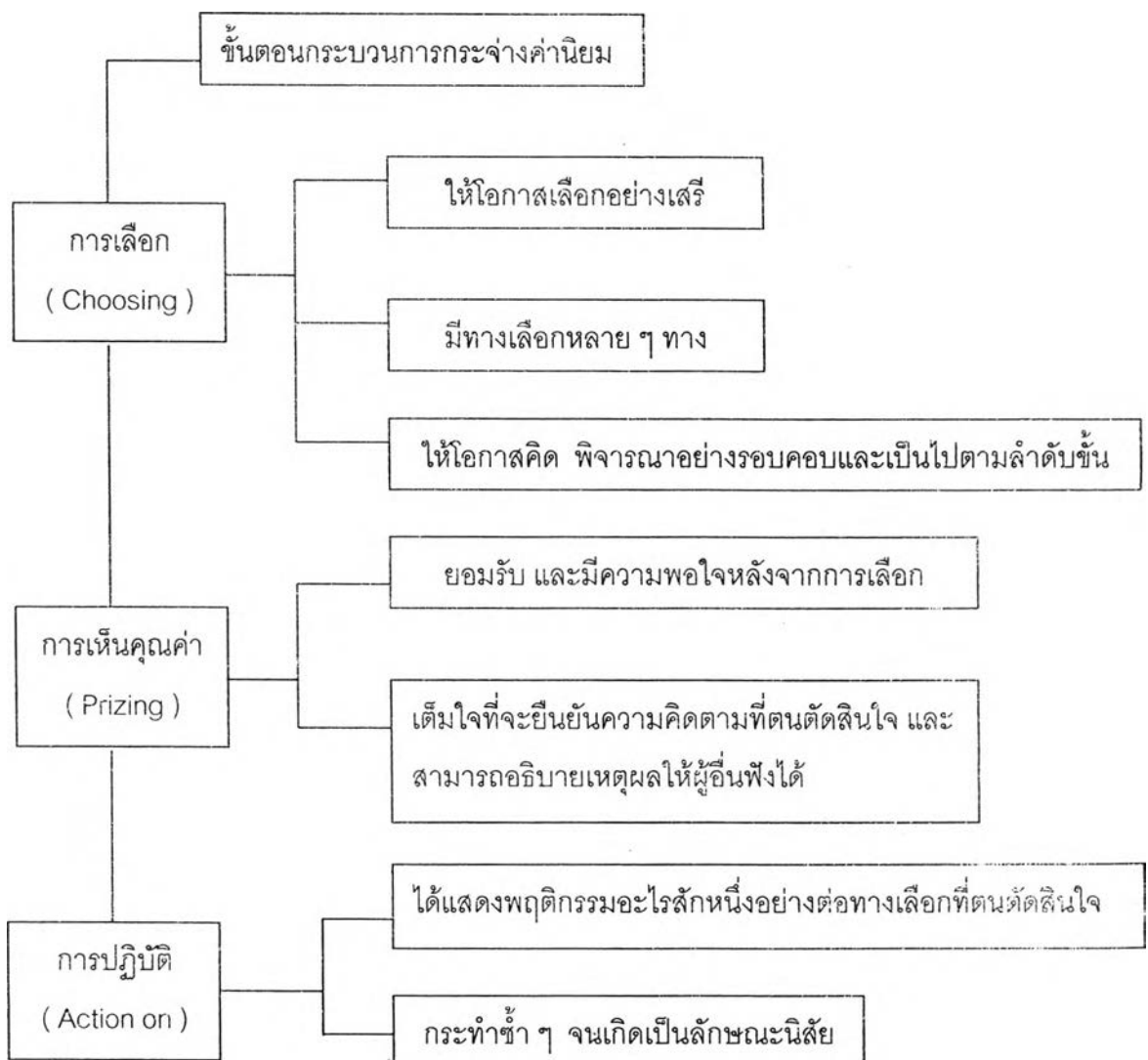
การปฏิบัติตามค่านิยม (Acting)

6. ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งกับสิ่งที่เลือกแล้ว คือ การเลือกที่เกิดจากการเลือกอย่างอิสระ จากแนวทางเลือกต่าง ๆ หลายแนวทาง และเต็มใจที่จะยืนยันกับสิ่งที่ตนเองยึดมั่นอย่างเปิดเผยต่อสิ่งที่ตนเองเลือก ซึ่งนำมาถึงการแสดงออก และพฤติกรรมที่บุคคลแต่ละคนกระทำจะสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมที่บุคคลนั้นยึดถือ

7. ทำสิ่งนั้น ๆ จนกลายเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต ขั้นนี้เป็นขั้นสำคัญของกระบวนการพัฒนาค่านิยม เพราะ เมื่อเข้าใจในค่านิยม และมีค่านิยมนั้นๆ แล้ว ก็แสดงออกทางพฤติกรรม และยื่นกรานในค่านิยมนั้น อย่างเปิดเผยอยู่บ่อย ๆ จนเป็นลักษณะนิสัยปกติที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

จากขั้นตอนกระบวนการดังกล่าว จะเห็นได้ว่า กระบวนการประกอบด้วยองค์ประกอบที่รวมกันเข้าเป็นคุณลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือ ความคิด จิตใจ และพฤติกรรมที่แสดงออกมา แม้ว่าเราจะสามารถแยกความแตกต่างของส่วนประกอบเหล่านี้ได้ แต่ความจริงแล้วองค์ประกอบเหล่านี้ไม่สามารถแบ่งแยกจากกันได้ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้สามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 4 ขั้นตอนกระบวนการกระจำค่านิยม

5.4 กลวิธีการจัดกระบวนการกระจำงค่านิยม

แรทส์และคณะได้เสนอกลวิธีการจัดกระบวนการกระจำงค่านิยม (1966 อ้างถึงในธีระพร อุวรรณโณ, 2523) ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาและปลูกฝังค่านิยม และได้เสนอกลวิธีไว้ 20 วิธีประกอบด้วย

1. การถามเพื่อความกระจ่าง กลวิธีนี้ถือว่าเป็นพื้นฐานของกระบวนการกระจำงค่านิยม เพื่อช่วยกระตุ้นให้นักเรียนคิดทบทวนเกี่ยวกับการพูด และการกระทำของตนว่าเป็นไปตามขั้นตอนต่าง ๆ

2. การบันทึกค่านิยม ประกอบด้วย เรื่องนำหรือประโยคสั้น ๆ และมีคำถามหลายคำถามตามแนวทางของกระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างทั้ง 7 ขั้น โดยให้นักเรียนตอบคำถามและจดบันทึกไว้ เมื่อเสร็จแล้วให้นักเรียนนำมาแลกเปลี่ยนอ่าน นำมาให้ครูอ่าน หรืออาจนำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบการอภิปรายก็ได้

3. การอภิปรายเพื่อทำค่านิยมให้กระจ่าง วิธีนี้ครูอาจเลือกเรื่องที่จะอภิปรายจากแหล่งต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ รายการโทรทัศน์ เป็นต้น ในการอภิปรายครูควรช่วยกระตุ้นให้นักเรียนพิจารณาทางเลือกและผลของทางเลือกแต่ละทาง

4. การแสดงบทบาทสมมติ ในระยะแรกอาจให้นักเรียนที่กล้าแสดงออกเป็นผู้รับบทบาทต่าง ๆ แล้วจึงค่อย ๆ นำนักเรียนที่ไม่กล้าแสดงออกมาร่วมแสดง และควรสลับบทบาทบ้าง เมื่อการแสดงบทบาทสมมติจบลง ควรให้มีการอภิปรายในชั้นเรียน โดยครูใช้คำถามต่าง ๆ กระตุ้นนักเรียน

5. การสร้างสถานการณ์ กลวิธีนี้มุ่งให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ ความรู้สึก ความเข้าใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ

6. การเลือกบทเรียนซิกแซ็ก มีหลักการสำคัญคือ ควรเลือกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมที่เห็นว่านักเรียนยังไม่มี ความกระจ่างชัด นำมาตั้งเป็นคำถามง่าย ๆ ในช่วงแรกหลาย ๆ คำถาม แล้วถามคำถามสำคัญหักมุมในตอนท้าย

7. การใช้จุดยืนทวนกระแส เป็นการใชจุดยืนที่ตรงกันข้ามกับจุดยืนของคนส่วนใหญ่ในสังคม เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีโอกาสพิจารณาจุดยืนอีกแนวหนึ่ง อาจจัดกิจกรรมโดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 2 ฝ่าย แล้วจัดโต้เถียงระหว่าง 2 ฝ่ายนั้น

8. การกำหนดเส้นต่อเนื่องของค่านิยม เป็นการเลือกเรื่องที่กลุ่มนักเรียน หรือผู้คนในสังคมมีความเห็นไม่สอดคล้องกันมากำหนดเป็นเส้นตรง ให้ปลายแต่ละข้างมีจุดยืนที่ตรงกันข้าม แล้วให้นักเรียนระบุจุดยืนต่าง ๆ ที่ตนทราบมาจากแหล่งต่าง ๆ ลงบนเส้นต่อเนื่องนั้น

9. การบันทึกความคิด เป็นการให้นักเรียนได้บันทึกความคิดเกี่ยวกับเรื่องที่สำคัญต่อตัวนักเรียน และได้ผ่านการคิดพิจารณาอย่างรอบคอบมาแล้ว โดยใช้ช่วงระยะเวลาในรอบ

สัปดาห์ที่ผ่านมา แล้วเลือกบันทึกบางฉบับมาอ่านให้นักเรียนในห้องฟัง โดยไม่บอกชื่อผู้บันทึกเพื่อใช้เป็นประเด็น ในการอภิปราย

10. บันทึกปฏิกิริยารายสัปดาห์ ครูอาจกำหนดให้นักเรียนทำโดยเสนอคำถามหลาย ๆ คำถามให้นักเรียนตอบในเรื่องสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวนักเรียนในรอบสัปดาห์ที่ผ่านมา

11. คำถามปลายเปิด อาจกระทำโดยครูเสนอข้อความที่กระตุ้นความคิดของนักเรียนเกี่ยวกับค่านิยม แล้วให้นักเรียนเขียนเรื่องต่อจากข้อความนั้นจนจบ เมื่อครูรับข้อเขียนของนักเรียนกลับคืนมาแล้ว ครูเขียนคำถามสั้น ๆ กลับไป 1 คำถามเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้คิดบทวนข้อเขียนของตน

12. การตรวจค่านิยมจากข้อเขียนของนักเรียน อาจเริ่มด้วยการให้นักเรียนเขียนเรียงความในเรื่องที่กำลังเป็นข้อโต้แย้งในสังคม

13. บันทึกประจำวัน ครูอาจกำหนดให้นักเรียนทำบันทึกประจำวันในช่วงเวลา 1 สัปดาห์ โดยบันทึกเป็นช่วง ช่วงละประมาณครึ่งชั่วโมงว่า นักเรียนทำอะไรบ้างในช่วงเวลาเหล่านั้น โดยครูจะไม่ขอดูบันทึกนี้ แต่จะตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้คิดวิเคราะห์เกี่ยวกับบันทึกประจำวันของตน

14. แบบสอบถามอัตชีวประวัติ ให้นักเรียนเขียนเกี่ยวกับ ชื่อ ที่อยู่ งานอดิเรก รายการโทรทัศน์ วิทยุที่ชอบ

15. การสัมภาษณ์หน้าห้องเรียน ครูสัมภาษณ์นักเรียน โดยแนวทางการสัมภาษณ์นั้น จะทำตามแนวทางกระบวนการกระจำงค่านิยม

16. การสัมภาษณ์การตัดสินใจ ใช้เมื่อนักเรียนมีปัญหาที่ต้องตัดสินใจเกี่ยวกับค่านิยม มาถามครู แต่ครูต้องไม่ให้คำแนะนำใด ๆ แต่จะใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนเกิดความกระจ่างในการตัดสินใจของตนเอง

17. ครูตั้งคำถามต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม แล้วให้นักเรียนตอบว่า ตนมีลักษณะสอดคล้องกับข้อใด บันทึกจำนวนนักเรียนที่มีลักษณะสอดคล้องกับข้อต่าง ๆ แล้วยุติการให้คะแนน ด้วยการแสดงความคิดเห็น หรือการอภิปรายกลุ่ม

18. การพูดหน้าชั้น 5 นาที กลวิธีนี้ควรทำเมื่อใช้กระบวนการกระจำงค่านิยมมาถึงขั้นชอบ และมีความยินดีกับทางเลือกที่เลือกแล้ว การพูดหน้าชั้นจะช่วยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เปิดเผยทางเลือกของตนให้ผู้อื่นทราบ โดยครูควรกำหนดกติกาไม่ให้เพื่อนในห้องพูดแสดงความคิดเห็นขณะที่เพื่อนกำลังพูดอยู่ แต่อาจจะแสดงความคิดเห็นกันเป็นการส่วนตัวได้

19. การทำรายงานส่งครู รายงานนี้จะแตกต่างจากรายงานอื่น ๆ คือ ไม่ได้มุ่งเน้นที่การค้นคว้าหาข้อเท็จจริง แต่จะมุ่งให้เขียนรายงานที่สะท้อนถึงกระบวนการกระจำงค่านิยม

20. โครงการกิจกรรม เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีโอกาสนำค่านิยมของตนไปสู่การปฏิบัติ โดยให้นักเรียนเลือกทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมของตนแล้วนำประสบการณ์มาเล่าให้เพื่อนฟังหรือทำรายงานส่งครู

6. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้และค่านิยมของนักเรียน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นปรัชญาแนวทางในการพัฒนาประเทศ และพัฒนาการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในทุกด้าน ทั้งด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะในการปฏิบัติตน และเจตคติ ดังนั้นจึงมีผู้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนาค่านิยมของนักเรียนเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ พร้อมทั้งมีค่านิยมที่ดีในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิต

นันทา ชุตติแพทย์วิภา (2545) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน 2) ทักษะการจัดการสิ่งแวดล้อมของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน 3) จิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

สมพร พงษ์เสถียรศักดิ์ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ที่เรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับแบบไตรสิกขา ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนที่เรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 2) นักเรียนที่เรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบไตรสิกขา มีการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 3) นักเรียนที่เรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบโยนิโสมนสิการมีการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง 4) นักเรียนที่เรียนหลักธรรมในพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบไตรสิกขามีการประพฤติตนตามคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

ปรีดา วิทยกุล (2536) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสามารถ ในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษาโดยกระบวนการของการทำ คำนิยมให้กระจ่างกับการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนโดยกระบวนการของการทำค่านิยมให้กระจ่างกับ นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน และมีความสามารถในการตัดสินใจแตกต่างกัน นอกจากนี้ หลักการทดลองพบว่า ความสามารถในการตัดสินใจสูงกว่าก่อนการทดลอง

นาคน้อย บุตรประเสริฐ (2538) ได้ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทาง การเรียน และการรู้จักตนเองด้านจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ด้วยการสอน โดยกระบวนการของการทำค่านิยมให้กระจ่างกับการสอนตามคู่มือครู ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกัน 2) การรู้จัก ตนเองด้านจริยธรรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีการกระจายเป็นส่วนแตกต่างกัน 3) การรู้จักตนเองด้านจริยธรรมของกลุ่มทดลองและหลังการทดลองมีการกระจายเป็นส่วน แตกต่างกัน

นพดล ภวนะวิเชียร (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาค่านิยมด้านความ รับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่ได้รับการสร้างเสริมด้วยกระบวนการที่พัฒนาตามแนวคิด ของไอเซ็นและแรทส์ เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างเสริมค่านิยม และสร้างค่านิยมด้านความรับผิดชอบต่อ ให้แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมุ่งให้นักเรียนมีความรู้ มีความรู้สึกที่ดี และมีพฤติกรรม ที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสร้างเสริมค่านิยมที่พัฒนาขึ้นสามารถ นำไปใช้สร้างเสริมค่านิยมเป้าหมายให้แก่นักเรียนได้ กล่าวคือนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมตาม กระบวนการที่พัฒนาขึ้น มีพัฒนาการในค่านิยมด้านความรับผิดชอบต่อมากกว่านักเรียนที่ไม่ได้ร่วม กิจกรรมดังกล่าว ทั้งในด้านความรู้ ความรู้สึกที่ดี และพฤติกรรมที่แสดงถึงค่านิยม

พรพิพัฒน์ เพิ่มผล (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาเพื่อ ส่งเสริมจริยธรรมวิชาชีพของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์ลักษณะจริยธรรมวิชาชีพของ นักศึกษาครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะจริยธรรมวิชาชีพของนักศึกษา ครุศาสตร์ทุกชั้นปี ที่ศึกษาในสถาบันราชภัฏ มีลักษณะจริยธรรมวิชาชีพด้านความมีวินัย และความ ซื่อสัตย์ อยู่ในขั้นตอบสนอง ส่วนด้านความอดทน ความรับผิดชอบต่อ ความเมตตา ความศรัทธาวิชาชีพครู ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด และความยุติธรรม อยู่ในขั้นเห็นคุณค่าตาม และเปรียบเทียบ ผลการพัฒนา พบว่า นักศึกษาที่เข้ารับการอบรมโดยใช้วิธีการกระจ่าง

ค่านิยมและการฝึกปฏิบัติ มีคะแนนเฉลี่ยลักษณะวิชาชีพแตกต่างกับกลุ่มควบคุม ส่วนนักศึกษา
กลุ่มทดลอง มีคะแนนเฉลี่ยลักษณะจริยธรรมวิชาชีพหลังเข้ารับการอบรมมากกว่าก่อนการเข้าอบรม

พรตณฤณ เพชรวิวรรณ์ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการปลูกฝัง
คุณธรรมให้แก่นักเรียนประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่
นักเรียนประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ด้านการบริหาร การจัดกิจกรรม การประพฤติตนเป็น
แบบอย่างที่ดีของครู รวมถึงความคิดเห็นของนักเรียนต่อการปลูกฝังคุณธรรมของโรงเรียน
ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านการบริหาร ทุกโรงเรียนมีแผนการดำเนินงานเพื่อปลูกฝังและส่งเสริม
คุณธรรมแก่นักเรียน และมีการคัดเลือกครูที่จะสอนวิชาจริยศึกษาและครูประจำชั้นห้องที่มีเด็กที่
มีปัญหาพฤติกรรม ผู้บริหารส่วนใหญ่ส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิบัติงานโดยการให้คำปรึกษา
แนะนำ และยกย่อง ชมเชย โรงเรียนส่วนใหญ่มีแผนงานการนิเทศก์การสอน และมีการ
ประเมินผลการดำเนินงานครบทุกงาน 2) ด้านการจัดกิจกรรม ครูส่วนใหญ่จัดกิจกรรมการ
เรียนการสอนโดยยึดหลักให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง และยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ครูมี
ความเห็นว่าการสอนแบบบทบาทสมมติเป็นวิธีการปลูกฝังคุณธรรมได้ดีที่สุด สื่อที่นักเรียนให้
ความสนใจมากที่สุด คือสื่อประเภทของจริง การเสริมแรงแก่นักเรียนที่ได้ผลดีที่สุดคือการให้
คำชม ส่วนกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ปลูกฝังคุณธรรมแก่นักเรียนได้ผลดีที่สุด คือ กิจกรรมเข้าค่าย
ปฏิบัติธรรม 3) ด้านการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ครูส่วนใหญ่มีการประพฤติปฏิบัติตัว
เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ มีความเมตตากรุณา เอาใจใส่ต่อนักเรียนเป็นอย่างดี แต่ยังมีครูส่วน
หนึ่งไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน 4) ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการ
ปลูกฝังคุณธรรม นักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจากโรงเรียนใน
ระดับมากโดยวิธีการที่ครูส่วนใหญ่ใช้ในการปลูกฝัง คือ การอบรม สั่งสอนด้วยคำพูด และการ
ปลูกฝังคุณธรรมควรกระทำโดยการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี คุณธรรมที่นักเรียนได้รับการ
ปลูกฝังมากที่สุดคือ ด้านความมีระเบียบวินัย

ฟิสแพทริก (Fitzpatrick, 1975 : 1994 – A) ได้ศึกษาผลของการสอนด้วยกระบวนการ
กระจำงค่านิยมที่มีต่อความคิดรวบยอดของตนเอง บุคลิกภาพ และความสามารถในการอ่าน
ของนักเรียนเกรด 7 โดยนักเรียนกลุ่มทดลองสอนด้วยกระบวนการกระจำงค่านิยม
ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองมีความคิดรวบยอด ความสามารถในการปรับตัวด้านบุคลิกภาพ
และความสามารถทางการอ่านสูงกว่ากลุ่มควบคุม ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษา
ของ กูเซียค (Guziak อ้างถึงในคณะกรรมการข้าราชการครู, 2530) ที่ได้ศึกษาผลของการเรียน
ดนตรีด้วยกระบวนการกระจำงค่านิยม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 5 โดยกลุ่มทดลอง
สอนด้วยกระบวนการกระจำงค่านิยม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนความคิด
รวบยอดของตนสูงกว่ากลุ่มควบคุม

เทมเพิล (Temple, 1980 : 5816 – A) ได้ศึกษาผลของการใช้แบบวัดค่านิยมที่มีต่อการยอมรับ การเห็นคุณค่าของนักเรียนเกรด 8 และเกรด 9 เพื่อทดสอบการใช้ Values Clarification Exercise (VCE) ซึ่งเป็นแบบวัดค่านิยมความเคารพยกย่อง ทักษะ ความรอบรู้ อำนาจ ความมั่งคั่ง ความสุขกายสบายใจ และความซื่อสัตย์ ผลการวิจัยพบว่า หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรม นักเรียนได้มองเห็นคุณค่าของตนเองดีขึ้นกว่าเดิม นักเรียนเห็นคุณค่าของเพื่อนร่วมชั้นในทางบวกเพิ่มขึ้นเล็กน้อย คุณค่าในทางบวกที่มองเห็นเพื่อนนั้น ยังน้อยกว่าที่มองตนเอง จะเห็นได้ว่าถ้านักเรียนได้มีโอกาสได้ยินได้ฟัง และแสดงออกซึ่งคุณค่าของตนเองในบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมและสนับสนุนแล้ว นักเรียนจะมองค่านิยมของตนเอง และคนอื่นในแง่ที่ดีด้วย

ลอควูด (Lockwood, 1978 อ้างถึงในสุรางค์ ใ้วตระกูล, 2533 : 275 -- 276) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้กระบวนการกระจายค่านิยมในโรงเรียนในประเทศอเมริกา ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการกระจายค่านิยมมีผลต่อค่านิยมของนักเรียน รวมทั้งอัตมโนทัศน์การรู้สึกรู้ว่าตนเองมีคุณค่า และการปรับตัว อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาความรู้ของครูและการประเมินพฤติกรรมของนักเรียนโดยการสังเกต ปรากฏว่า การใช้กระบวนการกระจายค่านิยมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในห้องเรียน

จากการวิจัยข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า กระบวนการกระจายค่านิยมเป็นกระบวนการที่ช่วยปลูกฝังและพัฒนาค่านิยมให้เกิดขึ้นกับนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะจากผลการวิจัยนั้นแสดงให้เห็นว่านักเรียนมีค่าเฉลี่ยของคะแนน หรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของค่านิยมเพิ่มมากขึ้น และนักเรียนได้เห็นคุณค่าของค่านิยมที่ดีเหล่านั้น รวมทั้งสามารถแสดงพฤติกรรมที่ดีสอดคล้องกับค่านิยมเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสม